

RINDI

Nr 2 • 2014

RINDI

TIDSKRIFT FÖR GOTLÄNSK BOTANIK

Årgång 34 • 2014 • Nr 2

Tidskriften ges ut av Gotlands Botaniska Förening

Redaktion: Marita Westerlind, Grötlingbo, Skoltomten 123, 623 38 Havdhem

Rindi erhåller du antingen genom att bli medlem i Gotlands Botaniska Förening (att bli medlem kostar fr.o.m 2007 150 kr/år för den som bor i Sverige, 250 kr/år för den som bor i utlandet och inte betalar genom svenskt plusgiro) eller genom att prenumrera (samma pris som för medlemskap). Familjemedlem betalar 25 kr/år. Studerande betalar 75 kr/år.

Föreningens plusgiro är 68 36 66-2. (OBS! Betalning med check accepteras ej!)

Adressen är: Gotlands Botaniska Förening, c/o Elsa Bohus Jensen, Irisdalsgatan 14, 621 42 Visby.

Hemsida: www.gotlandsflora.se

Gotlands Botaniska Förening

är en ideell sammanslutning som har som ändamål att verka för ökad kunskap om Gotlands växter och för bevarandet av en rik flora på ön. Föreningen vill också bland allmänheten sprida intresse för botanik och naturskydd.

Dessa mål söker föreningen förverkliga bl.a. genom att verka för utforskandet av Gotlands flora, att biträda myndigheter och organisationer i behandlingen av botaniskt betydelsefulla naturskyddsfrågor, att utge tidskriften Rindi och även på annat sätt informera om och propagera för sin verksamhet och sina åsikter samt genom att arrangera exkursioner och sammankomster.

Styrelse

Ordf.	Jörgen Petersson, Humlegårdsvägen 18, 621 46 Visby	tel 0498-21 45 59
V. ordf.	Dan Paulsen, Talluddskviar 22D, 621 41 Visby	tel 0498-26 49 75
Sekr.	Gun Ingmansson, Vinkelgatan 2 b, 621 49 Visby	tel 0498-27 13 43
Kassör	Elsa Bohus Jensen, Irisdalsgatan 14, 621 42 Visby	tel 0498-21 61 92
Övriga	Bo Göran Johansson, Vall, Levide 508, 621 93 Visby	tel 0498-26 62 04
	Jens-Henrik Kloth, Othem, Norrbys 563, 624 46 Slite	tel 0498-22 60 22
	Marita Westerlind, Grötlingbo Skoltomten 123 623 38 Havdhem	tel 0498-48 61 46
	Karin Wågström, Furubjers, 620 33 Tingstäde	tel 0498-27 42 66

Omslagsbild: Tallört *Monotropa hypopitys*, Mästermyr, Sproge 2 juli 2014.

Foto: Marita Westerlind

Mossfloran på Gotska Sandön

TOMAS HALLINGBÄCK

Gotska Sandön, är som namnet antyder en sandö. Ön saknar stenblock eller berg i dagen. Ön är idag så gott som helt täckt av barrskog. Endast några små områden består av annan naturtyp såsom lövskog, ängen och öppna sanddynor. Inga myrar eller knappast heller några våtmarker finns. Några små källor finns dock. Trädskiktet domineras av tall och endast några få och små dungar av lövträd förekommer på ön. Antalet granar på ön lär vara en handfull. Däremot finns några större bestånd av idegran.

Bottenskiktet i tallskogarna domineras främst av renlavar *Cladonia* spp. och väggmossa *Pleurozium schreberi* med insprängda fläckar av kvastmossa *Dicranum scoparium* och husmossa *Hylocomium splendens* (foto 1). Runt trädbaser växer lite andra mossor såsom bergkvastmossa *D. fuscescens* och stubbkvastmossa *D. montanum*. Bottenskiktet i de få och små ytorna av lövskog (glesa bestånd av ek och asp) utgörs av bl. a. kransmossa *Rhytidiadelphus triquetrus*, skogspraktmossa *Plagiomnium affine* och lundpraktmossa *P. cuspidatum*. Det är endast i lövskogen som epifytiska mossor förekommer. Vanligaste epifyterna är cypressfläta *Hypnum cupressiforme* och guldlockmossa *Homalothecium sericeum*.

I skogarna närmast havet är inslaget av pösmossa *Pseudoscleropodium purum* på

Foto 1. Vanligaste miljön på Gotska Sandön är torr tallskog där marken täcks av renlavar och väggmossa *Pleurozium schreberi*. Foto: T. Hallingbäck

marken påtagligt men även stor kvastmossa *Dicranum majus* och kammossa *Ptilium crista-castrensis* finns här.

På och i kanten av stigar och vägar runt om på ön finns lite här och var brännmossa *Ceratodon purpureus*, nickmossa *Pohlia nutans* och liten räffelmossa *Aulacomnium androgynum*.

De torra sanddynor längs kusterna har t.ex. där martorna *Eryngium maritimum* växer en del mossor, även om de är fåtaliga är de uppmärksammade vid en inventering (Petersson 2010) och utgörs mest av blek gräsmossa *Brachythecium albicans*, brännmossa *Ceratodon purpureus* och olika skruvmossor *Syntrichia*.

Eftersom nästan inget skogsbruk förekommit på ön det senaste århundradet är träden oftast mycket gamla och det finns gott om döda tallar överallt. Många av dessa är stående torrakor, ibland lutande, ganska få är liggande. Det torra lokalklimatet har gjort att tallens ved är torr och hård och i stort sett olämplig för mossor som växtplats. Man hittar endast undantagsvis någon mossa på dessa. Endast när stockarna ligger halvt begravda i sanden så har enstaka mossor koloniserat veden, främst kvastmossor *Dicranum* arter, men även t.ex. tät fransmossa *Ptilidium pulcherrimum*.

På de platser där lövträd finns (främst ek och asp) är de döda stammarna och grenarna endast sparsamt beväxna med mossor. I skuggad och vindskyddad miljö finns små mängder av vedblekmossa *Lophocolea heterophylla*, stubbspretmossa *Herzogiella seligeri* och långfliksmossa *Nowellia curvifolia* på veden av lövträden.

Foto 2. Den sällsynta arten Nälkvastmossa *Dicranum tauricum* är sedan länge känd från Gotska Sandön och växer på trädbasen av tall och ek, men även på murken ved som på denna bild (Schipkapasset). Foto: T. Hallingbäck

Tidigare utforskande av öns mossflora

Mycket lite finns publicerat om öns mossflora. En sammanställning finns om öns mossor i Arwidsson (1938). Även om Arwidsson gjort en sammanställning mest av andras uppgifter och inte så mycket egna inventeringar, vittnar hans beskrivning om att artantalet på ön är mycket litet. Några tillägg finns i andra publikationer där mossor omnämns mest i förbifarten. Räknar man samman summan av arter funna på ön enligt följande publikationer: Arwidsson (1938), Högström (1999), Lindgren (1968), Petersson (2010) och Pettersson (1959) så hamnar man på drygt 40 arter. Under mina 5 dagar på ön utökade jag listan med drygt 50 arter och summan nu kända mossor på ön är nu 96 arter (se appendix).

I litteraturen finns en märklig och troligtvis felaktig uppgift i Pettersson (1959) där västlig hakmossa *Rhytidiadelphus loreus* uppges som "inte ovanlig" på ön. Sannolikt syftar han på dess släkting kransmossa *R. triquetrus*.

Intressanta inslag i mossfloran

Släktet vitmossor *Sphagnum* är nog den mossgrupp som man minst väntar sig att finna på en torr ö som Gotska Sandön. Men även denna grupp har påträffats på ön! Ett mindre antal små förekomster av vitmossor har genom åren upptäckts av personer som Rutger Sernander (år 1894), Bengt Sturevik (1989, 1991, 1992), Jörgen Petersson (1989, 1991) och Stig Högström (år 1992). Stig Högström besökte ön i maj 1992 för att leta efter

Foto 3. Miljön för den invasiva art Hårnervmossa *Campylopus introflexus* är på Gotska Sandön ett rikkärr vid Bredsand.

Foto: T. Hallingbäck

vitmossor och gjorde senare en värdefull sammanställning som länsstyrelsen publicerade (Högström 1999). Trots att vitmossor är mycket sällsynta på ön lyckades han och andra finna ett antal platser med främst tallvitmossa *Sphagnum capillifolium*, men även en population med klubbvitmossa *S. angustifolium* och en med granvitmossa *S. girgensohnii* finns noterade i hans arbete.

En annan grupp mossor som i litteraturen om Gotska Sandön lyst med sin frånvaro är levermossor. Normalt för varje landskap i Sverige är att ca en fjärdedel av mossfloran brukar utgöras av levermossor. Enligt litteraturen utgjorde levermossorna endast 5 % av artstocken (dvs. 2 arter). Min insats höjde den siffran till 19 % (dvs. 15 levermossor). Levermossor brukar trivas i fuktigare miljöer än bladmossor, så det är inte alls förvånande att levermossorna är fåtaliga på ön. Två av dessa levermossor är i Sverige rödlistade. Den ena är kornknutmossa *Odontoschisma denudatum* (NT) som påträffades på en murken eklåga i Sälbo lövskog. Den andra är vedtrappmossa *Anastrophylum hellerianum* (NT) som påträffades på en tallåga i Sälbo, SO om brandområdet.

En intressant bladmossa funnen upprepade gånger är den relativt ovanliga arten nålkvastmossa *Dicranum tauricum* (foto 2). Den diskuteras särskilt i Arwidsson (1938). Arten har i Sverige sin huvudförekomst på Gotland och det är således på dessa två öar man hittar mest i Sverige av denna kvastmossa.

Några av de mest intressanta fynden av mossor på ön utgörs av två invasiva mossor som båda härrör från södra halvklotet men som under 2000-talet tagit sig norrut längs

Foto 4. Hårnervmossa *Campylopus introflexus* i närbild. Foto: T. Hallingbäck

Foto 5. Kapmossa *Orthodontium lineare*. Första fyndet av arten i landskapet Gotland. Här på basen av en grov tall vid Schipkapasset. Foto: T. Hallingbäck

Östkusten norrut till Stockholm. Den ena är hårnervmossa *Campylopus introflexus* som Kristoffer Hylander hittade på Gotland 2007 men som nu visade sig växa rikligt i det inre dynkärret vid Bredsandsudde (foto 3). Arten upptäcktes i England på 1940-talet och finns nu i de flesta av Västeuropas länder och som fortsätter att sprida sig. På håll påminner den om en hårbjörnmossa, men som torr är hårudden karakteristiskt vinkelrätt böjd (foto 4).

Den andra arten är kapmossa *Orthodontium lineare* som jag hittade på två ställen på Gotska sandön, dels i Braustens ängar på ved och dels på basen av en grov tall vid Schipkapasset (foto 5). Denna art är ny för Gotland. Kapmossa är en liten och oansenlig vedlevande art med mycket långsmala blad och upprätta kapslar på ett något krokigt skaft. Arten har med människans hjälp kommit till norra halvklotet under 1900-talet och därefter spridit sig över större delen av Europa.

Båda dessa arter sprids med hjälp av sporer och gynnas av störningar i naturen såsom stigar, hyggen och brandplatser. Trots att Gotska Sandön är den mest isolerade ön vi har i Sverige och trots att ön är nationalpark och relativt ostörd har dessa två ”främmande” arter lyckats ta sig hit. Deras invandringshistoria i Europa finns att läsa i Hassel & Söderström (2005).

Tack

Till Mattias Iwarsson som tipsade om bra mosslokaler på ön.

Referenser

- Arwidsson, T. 1938. Studier över floran och vegetationen på Gotska Sandön med särskild hänsyn till nationalparken. Kungl. Svenska Vetenskapsakademiens avhandlingar i naturskyddsärenden, 99-0278206-X
- Hassel, K. & Söderström, L. 2005. The expansion of the neophytes *Orthodontium lineare* and *Campylopus introflexus* in Britain and continental Europe. -- Journal of the Hattori Botanical Laboratory 97: 183--193.
- Högström 1999. Sphagnum på Gotland Vitmossobservationer 1983-1996. Länsstyrelsen i Gotlands län Livsmiljöenheten – Rapport nr 3 1999.
- Lindgren, S. 1968 Lövsjögsväxter på Gotska Sandön. Botaniska inst., Univ. i Stockholm
- Petersson, J. 2010. Inventering av martorn (*Eryngium maritimum*) på Gotland sensommaren 2009. Rapporter om natur och miljö - nr 2010:4
- Petersson, B. 1959. Gotska Sandön. Sveriges Nationalparker 13. Stockholm.

Vetenskapligt namn	Svenskt namn	Kommentar
<i>Anastrophyllum hellerianum</i>	vedtrappmossa	Sälbo, SO om brandområdet.
<i>Antitrichia curtipendula</i>	fällmossa	Ej påträffad 2014. Enligt Arwidsson (1938) uppgiven för ön. Ej återfunen 2014.
<i>Atrichum undulatum</i>	vågig sågmossa	Stora Idemören.
<i>Aulacomnium androgynum</i>	liten räffelmossa	Kapellänget.
<i>Aulacomnium palustre</i>	räffelmossa	Schipkapasset.
<i>Barbilophozia attenuata</i>	pigglumtermossa	Schipkapasset.
<i>Barbilophozia barbata</i>	lundlumtermossa	Tomtebo.
<i>Barbilophozia hatcheri</i>	stenlumtermossa	Prästvägen.
<i>Barbula convoluta</i>	liten neonmossa	Jordkällarens cementväggar.
<i>Brachytheciastrum velutinum</i>	sammetsgräsmossa	Stora Idemören.
<i>Brachythecium albicans</i>	blek gräsmossa	Här och var på hela ön.
<i>Brachythecium rutabulum</i>	stor gräsmossa	Sälbo lövskog.
<i>Brachythecium salebrosum</i>	skogsgräsmossa	Sälbo lövskog.
<i>Bryum archangelicum</i>	ärkebryum	Ej påträffad 2014. Enligt Arwidsson (1938) uppgiven för ön. Ej återfunen 2014.
<i>Bryum argenteum</i>	silvermossa	Jordkällarens cementväggar.
<i>Bryum caespitium</i>	murbryum	Jordkällarens cementväggar.
<i>Bryum capillare</i>	skruvbryum	Jordkällarens cementväggar.
<i>Calliergon cordifolium</i>	kärskedmossa	Tärnudden, vattenhållet
<i>Campyliadelphus chrysophyllus</i>	jordspärrmossa	Ej påträffad 2014. Enligt Arwidsson (1938) uppgiven för ön. Ej återfunen 2014.
<i>Campylopus introflexus</i>	hårnervmossa	Bredsandsudde, Inre dynkärret.
<i>Ceratodon purpureus</i>	brännmossa	Här och var på hela ön.
<i>Cirriphyllum piliferum</i>	hårgräsmossa	Sälbo lövskog.
<i>Climacium dendroides</i>	palmmossa	Kapellänget.
<i>Dicranella heteromalla</i>	smaragdmossa	Prästvägen.

<i>Dicranoweisia cirrata</i>	kustsnurrmossa	Schipkapasset.
<i>Dicranum drummondii</i>	taigakvastmossa	Fyrplatsen, dynamrådet.
<i>Dicranum flagellare</i>	flagellkvastmossa	Stora Idemoren, intill Gottbergslada.
<i>Dicranum fuscescens</i>	bergkvastmossa	Här och var på hela ön.
<i>Dicranum majus</i>	stor kvastmossa	Här och var på hela ön.
<i>Dicranum polysetum</i>	vågig kvastmossa	Allmän på ön.
<i>Dicranum scoparium</i>	kvastmossa	Allmän på ön.
<i>Dicranum spurium</i>	hällkvastmossa	Österbovägen m Las Palmas o Lägerplatsen.
<i>Dicranum tauricum</i>	nållkvastmossa	Här och var på hela ön.
<i>Ditrichum flexicaule</i>	plyschmossa	Gamla gården.
<i>Eurhynchium angustirete</i>	hasselmossa	Stora Idemoren.
<i>Eurhynchium striatum</i>	skuggsprötmossa	Sälbo lövskog.
<i>Frullania dilatata</i>	hjälmfrullania	Sälbo lövskog.
<i>Grimmia hartmanii</i>	skogsgrimmia	St. Idemoren, flyttblocket Elefanten.
<i>Herzogiella seligeri</i>	stubbsspretmossa	Österbovägen m Las Palmas, Lägerplatsen och Stora Idemoren.
<i>Homalothecium sericeum</i>	guldlockmossa	Allmän på bark i alla lövområden.
<i>Hylocomium splendens</i>	husmossa	Allmän på ön.
<i>Hypnum cupressiforme</i>	cypressfläta	Allmän på ön.
<i>Hypnum jutlandicum</i>	plattfläta	Schipkapasset.
<i>Isothecium alopecuroides</i>	råttsvansmossa	Stora Idemoren.
<i>Jamesoniella autumnalis</i>	höstöronmossa	Sälbo lövskog.
<i>Lepidozia reptans</i>	fingermossa	Här och var på hela ön.
<i>Leptobryum pyriforme</i>	päronmossa	Tärnudden, vattenhålet.
<i>Leucobryum glaucum</i>	blåmossa	Lägerplatsen, strax SO om och Schipkapset.
<i>Lophocolea heterophylla</i>	vedblekmossa	Prästvägen och Stora Idemoren.
<i>Lophozia bicrenata</i>	sandflikmossa	Prästvägen.
<i>Lophozia excisa</i>	hedflikmossa	Österbovägen m Las Palmas och Lägerplatsen.
<i>Metzgeria furcata</i>	bandmossa	Allmän på bark i alla lövområden.
<i>Mnium hornum</i>	skuggstjärnmossa	Stora Idemoren.
<i>Mnium stellare</i>	blek stjärnmossa	Ej påträffad 2014. Enligt Arwidson (1938) uppgiven för ön. Ej återfunen 2014.
<i>Neckera complanata</i>	platt fjädermossa	Stora Idemoren.
<i>Nowellia curvifolia</i>	långfliksmossa	Här och var på hela ön.
<i>Odontoschisma denudatum</i>	kornknutmossa	Sälbo lövskog.
<i>Orthodontium lineare</i>	kapmossa	Braustens ängar och Schipkapasset.
<i>Orthotrichum lyellii</i>	stor hättmossa	Sälbo lövskog.
<i>Orthotrichum pumilum</i>	dvärghättmossa	Fyrvaktarbostadens trädgård.
<i>Paraleucobryum longifolium</i>	skärbladmossa	St. Idemoren, flyttblocket Elefanten.
<i>Plagiomnium affine</i>	skogspraktmossa	Kapellänget.
<i>Plagiomnium cuspidatum</i>	lundpraktmossa	Kapellänget.
<i>Plagiomnium undulatum</i>	vågig praktmossa	Kapellänget och Sälbo lövskog.

<i>Plagiothecium curvifolium</i>	klosidenmossa	Schipkapasset.
<i>Pleurozium schreberi</i>	väggmossa	Allmän på ön.
<i>Pohlia cruda</i>	opalmossa	Ej påträffad 2014. Enligt Arwidsson (1938) uppgiven för ön. Ej återfunnen 2014.
<i>Pohlia nutans</i>	nickmossa	Här och var på hela ön.
<i>Polytrichastrum formosum</i>	skogsbjörnmossa	Kapellånget.
<i>Polytrichum juniperinum</i>	enbjörnmossa	Här och var på hela ön.
<i>Polytrichum piliferum</i>	hårbjörnmossa	Här och var på hela ön.
<i>Pseudoscleropodium purum</i>	pösmossa	Här och var på hela ön.
<i>Ptilidium ciliare</i>	stor fransmossa	Här och var på hela ön.
<i>Ptilidium pulcherrimum</i>	tät fransmossa	Allmän på ved i främst tallskogen.
<i>Ptilium crista-castrensis</i>	kammossa	Österbovägen m Las Palmas o Lägerplatsen.
<i>Racomitrium canescens</i>	sandraggmossa	Allmän på ön längs kusten.
<i>Racomitrium elongatum</i>	spärraggmossa	Bredsand.
<i>Racomitrium heterostichum</i>	bergraggmossa	St. Idemoren, flyttblocket Elefanten.
<i>Rhytidiadelphus squarrosus</i>	gräshakmossa	Fyrplatsen.
<i>Rhytidiadelphus triquetrus</i>	kransmossa	Här och var på ön.
<i>Schistidium apocarpum</i>	strålblommossa	Jordkällarens cementväggar.
<i>Sciuro-hypnum oedipodium</i>	spretgräsmossa	Schipkapasset.
<i>Sciuro-hypnum reflexum</i>	späd gräsmossa	Stora Idemoren.
<i>Sphagnum angustifolium</i>	klubbvitmossa	Ej påträffad 2014. Enligt Högström funnen på flack liten kulle vid Gamla gården (Högström 1999).
<i>Sphagnum capillifolium</i>	tallvitmossa	På minst tio olika platser på ön.
<i>Sphagnum girgensohnii</i>	granvitmossa	Ej påträffad 2014. Enligt Högström funnen vid Bourgströms dyn år 1992 (Högström 1999).
<i>Syntrichia norvegica</i>	fjällskruvmossa	Funnen av Jörgen Petersson 2009 (Petersson 2010).
	takmossa	Allmän på ön längs kusten.
<i>Tetraphis pellucida</i>	fyrtdandsmossa	Sälbo lövskog.
<i>Thuidium recognitum</i>	kalktujamossa	Gamla gården.
<i>Thuidium tamariscinum</i>	stor tujamossa	Sälbo lövskog.
<i>Tortella inclinata</i>	kortbladig kalkmossa	Här och var längs kusten.
<i>Tortella tortuosa</i>	kruskalkmossa	Här och var längs kusten.
<i>Tortula muralis</i>	murtuss	Jordkällarens cementväggar.
<i>Ulota crispa</i>	krushättemossa	Stora Idemoren och Sälbo lövskog.

Visne ängar i Alskog

JÖRGEN PETERSSON

Något undangömt i norra delen av Alskogs socken ligger Visne ängar. Ängarna är belägna mellan ett hållmarksområde med kalktallskogar i väster och söder samt den utdikade och uppodlade Visnemyr i öster. 400 m nordost om kyrkan i Alskog finns från väg 144 skyltning till området. P-platsen väster om ängarna nås efter knappt 4 km.

Bästa tiden för ett besök vid Visne ängar är under maj och juni. En besökande växtintresserad person bjuds på en hel del trevliga arter i en mycket vacker miljö, där man vid vandringen genom ängarna verkligen känner historiens vingslag.

Visne ängar utgörs av ett äldre kulturlandskap med rika lämningar från järnåldern i form av stensträngar och husgrunder (kämpgravar). Här fanns minst fyra närbelägna gårdar, vilka övergavs på 500-talet. Gårdarna låg vid den väg som vid denna tid ledde från Alskog norrut mot Fjälängar i Ala socken. Senare under 700- till 800-talet restes två bildstenar i området, varav det i dag endast finns ”rötterna” kvar (Berry odaterat).

Stensträngarna avgränsade inägomarkerna runt gårdarna med slåttermarker för höskörd och lövtäkt samt mindre åkerytor. Djuren betade säkerligen mest på den där utanför belägna utmarken ned mot myren och upp mot skogen. Längs fågator leddes djuren ut på bete och åter till gården på kvällen. I myren bedrev folket troligen jakt på

Bäck och stensträng i Visne ängar, Alskog. Foto: Jörgen Petersson

änder och fiske ute på klarvattenytorna.

I dag består Visne ängar av betad lövskog, som har indelats i tre betesfällor i sydväst, centralt i öster samt i nordöst. De två förstnämnda är de botaniskt rikaste. År 2014 betade ungnöt i området, tidigare har även hästbete förekommit. Tre åkrar finns placerade i söder, väster och mer mot nordost, väster om det nordöstra lövskogsbetet. Tillkommer gör ett mer öppet bete i söder som även innefattar en delvis nyröjd lövmark öster om den södra åkern. Detta bete sträcker sig vidare österut mot myren. Norr om den västra åkern vid körvägen ligger också öppna betesmarker norrut. Väster om körvägen och norr om parkeringsplatsen ligger stensträngar och husgrunder, men dessa delar är inte betade. För att visa detta äldre kulturlandskap har genom ängarna anlagts en kulturstig, som jag i beskrivningen nedan delvis följer.

Genom Visne ängar passerar två bäckar, en i söder och en i norr. Den södra avvattnar skogsområden och myrar i sydväst ända bort mot Juvesvät i Garda socken. Även Smaulmyrar passeras av denna bäck. Där bäcken kommer in i den sydvästra delen av ängarna finns i bäckkanten en serie slipskåror i kalkhällen. Den norra bäcken avvattnar myrrika skogsområden upp mot Mallgårds haid naturreservat i nordväst. Den passerar körvägen norr om ängarna och rinner genom det norra betet i en kanal norrut och vidare ned mot myren.

Den sydvästra lövängen ligger mellan parkeringsplatsen vid körvägen och den södra åkern. Den nås genom en stätta vid informationstavlan nära parkeringsplatsen. Just innanför stättan ligger de första husgrunderna, placerade på torrare mark. I väster har marken alltså nära till den underliggande kalken, men österut sluttar den sedan ned mot en central fuktigare svacka. Här ligger en brya söderut och även i övrigt tycks vatten på en del ställen sippra fram ur kalklagren i väster. I östra delen höjer sig marken åter upp mot de här belägna kämpgravarna. Fornåkrar har konstaterats i nordost.

Främst i sluttningarna mot den centrala svackan samt i de norra delarna står träden som tätast. Bland träden är skogsek *Quercus robur* vanligast, men det finns också enstaka ask *Fraxinus excelsior*, gran *Picea abies* och vildapel *Malus sylvestris*. Hasel *Corylus avellana* bidrar till lövdominansen. De fuktigare delarna centralt avvattnas mot bäcken söderut, som rinner vidare in i betesmarken söder om den södra åkern. Asp *Populus tremula* växer i kanterna på de fuktigare delarna liksom glasbjörk *Betula pubescens*. Söder om bäcken höjer sig landskapet upp mot en kalkplatå med alvarlik vegetation. I denna del finns endast ett glest trädskikt, där även tall *Pinus sylvestris* förekommer. Här ligger i öster ett gravfält, som användes av gårdarna i ängens östra delar.

Om vi startar vår vandring vid stättan ser vi till vänster två husgrunder. Här växer kaipar d.v.s. skogslök *Allium scorodoprasum* samt släktingarna backlök *A. oleraceum* och sandlök *A. vineale*. Långstarr *Carex divulsa* ssp. *leersii* bildar tuvor på de gamla stenmurarna. Andra arter man ser här är stor kustruta *Thalictrum minus* ssp. *minus*, småborre *Agrimonia eupatoria*, nejlikrot *Geum urbanum*, blodnäva *Geranium sanguineum*, bergmynta *Clinopodium vulgare* och stor blåklocka *Campanula persicifolia*. I hassellundarna nedanför växer tvåblad *Neottia ovata*, betesdaghkåpa *Alchemilla monti-*

cola, underviol *Viola mirabilis* och sårläka *Sanicula europaea*. I ängens nordvästra delar dominerar också hassel. I dessa mer skuggiga delar trivs ormbär *Paris quadrifolia*, tvåblad, ängsmörblomma *Ranunculus polyanthemos* ssp. *×polyanthemoides*, häckvicker *Vicia sepium*, flenört *Scrophularia nodosa* och spenört *Laserpitium latifolium*.

Följer vi nu kulturstigen söderut från stättan, tycks betet ha påverkats av stödutfordring på en bar yta, där tuvknavel *Scleranthus annuus* ssp. *polycarpus* och storjungfrukam *Aphanes arvensis* har kommit in. Den senare ses annars mest i åkerkanter. Vi fortsätter söderut mot bäcken. Halvvägs dit ligger ytterligare en kämpgrav. Här växer sötvedel *Astragalus glycyphyllos* och buskviol *Viola hirta*, varav den förra blommar i juni. På kalken i omgivningarna ser man fjällgröe *Poa alpina*, knölgröe *P. bulbosa* och grusbräcka *Saxifraga tridactylites*, vilka alla har sin blomning i maj.

Vi fortsätter nu över bäcken mot kalkburgen i söder. Tidigt ser man här de typiska kalkarterna fågelstarr *Carex ornithopoda*, fjällgröe, grusbräcka, vanlig lundtrav *Arabis*

Blostopp *Sanguisorba officinalis*. Foto: Jörgen Petersson

hirsuta var. *hirsuta*, stenkrassing *Hornungia petraea*, alvararv *Cerastium pumila* och vårarv *C. semidecandrum*. Eftersom marken närmast grunden i sydväst är något kulturpåverkad hittar man samtidigt mjuknäva *Geranium molle* och vårklynne *Valerianella locusta*, senare också lungrot *Blitum bonus-henricus*. Bland mer typiska alvarväxter ses i juni och juli dessutom backgetväppling *Anthyllis vulneraria* var. *vulneraria*, jordklöver *Trifolium campestre*, brudbröd *Filipendula vulgaris*, axveronika *Veronica spicata*, harmynta *Clinopodium acinos* och praktbrunört *Prunella grandiflora*. Mot öster tillkommer fältsippa *Pulsatilla pratensis*, stor fetknopp *Sedum rupestre*, duvnäva *Geranium columbinum* och färgmåra *Asperula tinctoria*.

Bäcken slingrar sig vackert mellan trädstammarna och i västra delen har det utbildats gräsrika "öar". I själva bäckfåran är växtligheten gles med ärtstarr *Carex oederi*, ältranunkel *Ranunculus flammula*, revsmörblomma *R. repens* och liten vattenmåra *Galium palustre* ssp. *palustre*. Mot öster växer även bäckveronika *Veronica beccabunga*. På de gräsrika kanterna finns skogsnycklar *Dactylorhiza maculata* ssp. *fuchsii*, brudsporre *Gymnadenia conopsea*, tvåblad, blodtopp *Sanguisorba officinalis*, äkta ängsbräsa *Cardamine pratensis* ssp. *pratensis* och kärtistel *Cirsium palustre*.

I den centrala svackan norr om bäcken börjar marker med varierande grad av fuktighet. Kalkfuktängarna är kanske de intressantaste botaniskt. En av dessa börjar just norr om bäcken. Här blommar majvivan *Primula farinosa* just under denna månad i stor mängd. Nästan samtidigt blommar också tätörten *Pinguicula vulgaris* samt strandmaskrosor *Taraxacum* sect. *Palustria* och senare kommer skogsnycklar, Jungfru Marie nycklar *Dactylorhiza maculata* ssp. *maculata*, kärrknipprot *Epipactis palustris*, vanlig brudsporre *Gymnadenia conopsea* ssp. *conopsea*, ryltåg *Juncus articulatus*, ängsstarr *Carex hostiana*, loppstarr *C. pulcaris*, knägräs *Danthonia decumbens*, humleblomster *Geum rivale*, blodtopp, vildlin *Linum catharticum* och ängsvädd *Succisa pratensis*. På små kullar och vid trädbaser med lite torrare miljö, står Sankt Pers nycklar *Orchis mascula*, liljekonvalj *Convallaria majalis*, vitsippa *Anemone nemorosa*, vitpyrola *Pyrola rotundifolia* och klasefibbla *Crepis praemorsa*. På fuktängar längre norrut i svackan tillkommer rosettjungfrulin *Polygala amarella* och revfibbla *Pilosella lactucella* samt sällsynt tagelsäv *Eleocharis quinqueflora*. I kanterna mot torrare mark hittas ormbär, skogsnatviol *Platanthera bifolia* ssp. *latiflora* och skogsstarr *Carex sylvatica*.

Från bryan och fukthål i västra kanten kommer rikligare med vatten, vilket ger en annan ofta mer högvuxen växtlighet. I dessa blötare stråk står de storvuxna älggräs *Filipendula ulmaria*, fackelblomster *Lythrum salicaria*, strandlysing *Lysimachia vulgaris*, vattenmynta *Mentha aquatica* och kärtistel, men också det närmast marken krypande spikbladet *Hydrocotyle vulgaris*.

Om vi går upp på de torrare markerna österut fortsätter kulturstigen från husgrunderna norrut. I nordöstra delen finns närmast kvadratiska fornåkrar, som genom bearbetning med årder blivit svagt skålformade. I detta område hittar vi skogsknipprot *Epipactis helleborine*, backgetväppling samt klasefibbla. Nära en stensträng mot norra kanten finns även betesdaggekåpa, underviol, skogsnarv *Moehringia trinervia* och något mer mot väster under den tidiga våren också vätteros *Lathraea squamaria*.

Lövängen centralt i öster nås från det föregående området i sydväst genom en stätta i nordöstra hörnet. Även på denna betesmark ligger torrare marker på en något högre nivå i väster och öster samt mellan dessa en centralt belägen fuktigare svacka. I västra kanten, där kulturstigen tvärs över svackan mot nordost, finns en brya. I öster sluttar marken ned mot den numer utdikade Visnemyr. I söder, sydost och nordväst är lövskogen tätare, medan de centrala delarna och området i nordost är mer öppet med gläntor.

Från stättan i sydväst kommer man in i en något mer öppen del längs stigen. Ruinerna efter ett mindre hus syns till höger (f.d. slåtterbod?). Noterade växter här är bl.a. skogslök, sandlök, häckvicker, sammetsdaggekåpa *Alchemilla glaucescens*, vildlin, majveronika *Veronica serpyllifolia*, slåtterfibbla *Hypochaeris maculata* och klasefibbla. På en ek just väster om stigen och ca 40 m från stättan växer flera bålar av lunglav *Lobaria pulmonaria*. Lövskogen i söder består av ek, ask och glasbjörk samt enstaka granar. Den på Gotland naturliga arten hasselbjörnbär *Rubus wahlbergii* har också noterats. Bland örterna på marken ses ormbär, vanlig brudsporre, Sankt Pers nycklar, luddstarr *Carex filiformis*, lundstarr *C. montana*, blodtopp, gullviva *Primula veris*, underviol, skogskovall *Melampyrum sylvaticum* och spenört.

En kalkfuktäng finns norr om den södra lövskogen och ca 50 m ostsydost om bryan vid stigen. Artinnehållet liknar det som ovan beskrivits från samma miljö i den sydvästra ängen med gott om majviva. Tillkommer här gör dvärgviol *Viola pumila*. I kanterna står ängssmörblomma och klasefibbla. Fuktängar finns också sydost om stigen närmare bryan. Antecknade här är skogsnattviol, ryltåg, blekstarr *Carex pallescens*, loppstarr,

Betad fuktäng med bl.a. glasbjörk *Betula pubescens*. Foto: Jörgen Petersson

skogsstarr, knägräs, blodtopp och ängsvädd. På den fuktiga stigen i svackan har pysslingtåg *Juncus minutulus* setts. I bryan växer bäckveronika och i kanterna flenört.

Efter svackan svänger kulturstigen norrut mot en stätta i norr. Sydost om stigkröken breder öppna, friska till torra gräsmarker ut sig med en lågvuxen flora. I slutet av maj kan man här beskåda den lilla orkidén krutbrännare *Neotinia ustulata*, något tidigare även något exemplar av gulblommig Adam och Eva *Dactylorhiza sambucina*. I övrigt växer här gott om loppstarr samt skogsnattviol, blekstarr, ängshavre *Avenula pratensis*, knägräs, vildlin, rosettjungfrulin, ängskovall *Melampyrum pratense*, jordtistel *Cirsium acaule* och klasefibbla. Fler plantor av gulblommiga Adam och Eva står öster om stigen norrut tillsammans med stor blåklocka och klasefibbla. I de nordöstra delarna av ängen tillkommer ormbär, tvåblad, ängssmörblomma och gullris *Solidago virgaurea*. Nära stättan i norr växer vitblommiga exemplar av Sankt Pers nycklar samt ängsviol *Viola canina*.

Nordöstra lövängen ligger på andra sidan stättan, som beskrivits ovan. I denna del är växtligheten inte lika rik. Den tycks vara påverkad av extra gödning. Spenört växer spridd och på stensträngarna finns långstarr. I norra delen hittas vitblommig Sankt Pers nycklar samt klasefibbla och kummin *Carum carvi*.

Den **öppna betesmarken norrut** nås om man fortsätter kulturstigen västerut. De öppna gräsmarkerna under kraftledningen hyser bestånd av knölsmörblomma *Ranunculus bulbosus*, mandelblomma *Saxifraga granulata* och kummin. Växtligheten är frodig, förmodligen p.g.a. gödning. I svackan västerut passerar den norra bäcken i form av en kanal. I vattnet växer sjöfräken *Equisetum fluviatile*, blåsäv *Schoenoplectus tabernaemontani*, grodmöja *Ranunculus aquatilis* var. *diffusus* och bäckveronika. I kanterna finns smalfräken *Equisetum variegatum* och kärrbräsma *Cardamine pratensis* ssp. *paludosa*. Kulturstigen fortsätter nu västerut och sedan längs körvägen söderut.

Väster om körvägen ligger obetade skogar med gläntor mot kalkområdena västerut. Där den norra bäcken passerar vägen har strävlost *Bromopsis benekenii* noterats på några ställen. I skogen finns också ormbär, lundelm *Elymus caninus* och den giftiga idegranen *Taxus baccata*. Riklig i hela området söderut är spenört, en flockblommig växt som drar till sig gott om insekter på nektarsök. Den illa luktande men vackra stinksyskan *Stachys sylvatica* står i vägkanten just nordväst om den västra åkern.

Ca 60 m norr om kraftledningen svänger stigen in i skogen mot sydväst. I en glänta i lövskogen växer ett bestånd av vippärt *Lathyrus niger*. I omgivningarna finns också lundstarr, backskafting *Brachypodium pinnatum*, kråkvicker *Vicia cracca*, ängskovall, skogskovall, skogsfibblor *Hieracium* sect. *Hieracium*, svinrot *Scorzonera humilis* och gullris. Lundstarr är riklig och täcker delvis marken med sina ljusgröna tuvor. Den utgör mat för larverna av den sällsynta och fridlysta dårgräsfjärilen *Lopinga achine*, som sågs på gläntan 2014.

Efter det att stigen svängt mot söder blir markerna öppnare och inslaget av kalktä-

liga växter ökar. Berggröe *Poa compressa*, älvväxing *Sesleria uliginosa*, käringtand *Lotus corniculatus*, småfingerört *Potentilla verna*, backglim *Silene nutans* och backtimjan *Thymus serpyllum* finns norr om kraftledningen. Mellan denna och parkeringsplatsen tillkommer backlök, sandlök, ängshavre, darrgräs *Briza media*, flentimotej *Phleum phleoides*, stor kustruta, gul fetknopp *Sedum acre*, vit fetknopp *S. album*, backgetväppling, jordklöver, brudbröd, backsmultron *Fragaria viridis*, slån *Prunus spinosa*, hartsros *Rosa mollis*, vildlin, äkta johannesört *Hypericum perforatum*, blodnäva, solvända *Helianthemum nummularium*, skogskornell *Cornus sanguinea*, gullviva, färgmåra, axveronika, bergmynta, liten blåklocka *Campanula rotundifolia* och jordtistel. I en kämpgrav vid kraftledningen växer dessutom långstarr, lundstarr, lundskäfting *Brachypodium sylvaticum*, bergslok *Melica nutans*, stor kustruta, jungfrulin *Polygala vulgaris*, svartoxbär *Cotoneaster niger*, nejlikrot, tulkört *Vincetoxicum hirundinaria*, mattfibbla *Pilosella officinarum* ssp. *peleteriana* och rikligt med spenört. I en annan husgrund närmare parkeringen har tidigare noterats långsvingel *Schedonorus giganteus*.

Den **södra öppna betesmarken** kan nå genom att man från den sydvästra ängen klättrar över taggtrådsstängslet vid den södra bäcken. Enklare är kanske att gå körvägen söderut och ta in på en körväg mot öster. Efter drygt 300 m in på den senare vägen finns en grind in mot betesmarken. Den naturligt rinnande bäcken slingrar sig över det öppna betet på ett tilltalande sätt. Runt denna utbreder sig kalkfuktängar. I södra skogskanten

Riklig förekomst av spenört *Laserpitium latifolium* väster om körvägen. Foto: Jörgen Petersson

finns en stensatt källa, utanför denna en grävd brya. Härifrån finns ett fuktigare stråk ned mot bäcken.

Där bäcken kommer in från den sydvästra ängen växer utbredda bestånd av brunstarr *Carex acutiformis*. Både klubbstarr *Carex buxbaumii* och hartmansstarr *C. hartmanii* har tidigare uppgivits från samma del, men sågs inte 2014. I bäckfåran växer mannagräs *Glyceria fluitans*, fackelblomster och bäckveronika. På omgivande kalkfuktängar längs bäcken österut finns Jungfru Marie nycklar, kärrknipprot, vanlig brudsporre, ängsstarr, hirsstarr *Carex panicea*, loppstarr, knägräs, majviva, tätört, rödklint *Centaurea jacea* och ängsvädd. I bryan i söder hittar man gäddnate *Potamogeton natans*, storigelknopp *Sparganium erectum* och grodmöja. I kanterna har antecknats kärrsälting *Triglochin palustris*, kärrgröe *Poa trivialis*, äkta ängsbräsma och kärrtistel. I skogskanten nära källan finns skogsnycklar och murgöna *Hedera helix*. På den nyligen röjda lövängen öster om åkern lyser mängder av gullviva emot besökaren i maj. Då ses också vårstarr *Carex caryophylla*.

I **södra åkerns** sydöstra hörn växer rödmire *Lysimachia arvensis* och vit sminkrot *Buglossoides arvensis* var. *arvensis*. I den **västra åkern** har tidigare setts korndådra *Neslia paniculata*, en rödlistad växt (Starkt hotad, EN), som syns alltmer sällan.

Av arter som inte återsågs vid min inventering år 2014 kan i själva ängarna nämnas grönkulla *Coeloglossum viride* (Petersson 2014) samt desmeknopp *Adoxa moschatellina* (Ove Brestner). Alvarstånds *Jacobaea vulgaris* ssp. *gotlandica* uppgavs i körvägkanten söder om parkeringen före eller senast 1988 (Ove Brestner). Även backvicker *Vicia cassubica* har uppgivits för Visne ängar före eller senast 1991 (Jens Corneliusson). Kattfot *Antennaria dioica* nämns i Ängs- och hagmarksinventeringen (Martinsson & Nordin 1992). Åtminstone i närheten har lökgamander *Teucrium scordium* samlats i dikeskanter 1937 (Else-Britt Vallentin i LD).

Källor:

- Berry, L. odaterat. Kulturstig. Visne ängar. – Länsstyrelsen i Gotlands län (http://www.lansstyrelsen.se/gotland/SiteCollectionDocuments/Sv/Samh%C3%A4llsplanering-och-kulturmilj%C3%B6/kulturstig_visne_angar_a4.pdf).
- Martinsson, M & Nordin, M. 1992. Ängs- och hagmarker på Gotland. Del 3, Mellersta Gotland. – Länsstyrelsen i Gotlands län, Naturvårdsenheten.
- Petersson, J. 2014. Nyheter i Gotlands flora 2013. – Rindi 34: 3–15.

Exkursionsrapporter 2014

Kallgathburg söndag 1 juni

Denna strålande försommardag söndag 1:a juni stod guckuskovandring programmet. Att orkidéer är något som lockar vittnade tillströmningen av bilar till parkeringen vid Kallgathburg om. 60-talet förväntansfulla exkursionsdeltagare mötte upp och välkomnades av exkursionsledarna Jörgen Petersson och Jens-Henrik Kloth. Efter stövelpåtagning, hopsamling och en kort presentation av planen för dagen vandrade vi in i skogen och kom ut på en gammal slåtteräng med bl.a. kummin, smörblommor och tjärblomster *Carum carvi*, *Ranunculus acris* och *Viscaria vulgaris*. Klappade askar *Fraxinus excelsior* vittnade om gamla tiders ängsslåtter där även lövträdens resurser togs tillvara som vinterfoder åt djuren. Numera betas ängen av nötkreatur sommartid. I de låga, fuktiga delarna fanns gott om maskrosor ur sektionen *palustria* - strandmaskrosor. De flesta utblommade nu, men en och annan lyste fortfarande gul. I de torrare delarna fanns Sankt Pers nycklar, svinrot, färgmåra och rosettjungfrulin *Orchis mascula*, *Scorzonera humilis* och *Polygala amarella*.

Vandringen fortsatte på spången som leder ut på myrområdet Rövätar. Här sågs axag, majviva, blodrot, tätört, fjälltätört, tvåblad, nattviol och klöverärt *Schoenus ferrugineus*, *Primula farinosa*, *Potentilla erecta*, *Pinguicula vulgaris*, *P. alpina*, *Platanthera bifolia* och *Tetragonolobus maritimus*. Många gjorde en avstickare ut bland tuvorna för att beundra och fotografera fjälltätörten. Som namnet antyder är det en fjällväxt men förekommer även sällsynt på Gotland som en relik från ett kallare klimat.

Efter några hundra meter till på spången kom vi fram till ett fantastiskt bestånd av idegran *Taxus baccata*, Gotlands största. Här rådde en skuggig, trolsk stämning. På ancylostrandvallen finns en väg som förr band samman Bäl och Othem, numera klassad som vägminne. Här kan man följa naturstigen söderut över Rövätar eller vika av på en liten stig österut. Vi valde den senare eftersom guckoskon *Cypripedium calceolus* var huvudmålet för vår vandring. Vi stannade till på en fuktäng med massor av ängsvädd *Succisa pratensis*, bara bladrosetter än så länge, för att titta på ängsnycklar *Dactylorhiza incarnata* som stod där i

Guckusko *Cypripedium calceolus*.
Foto: Marita Westerlind

lite olika färgvariationer från ljus- till mörkrosa. Underarten blodnycklar *D. incarnata* var. *cruenta* som är mer karminröda och har fläckade blad skall finnas här men vi lyckades inte hitta några idag.

Efter ytterligare en bit på stigen som kantades av bl.a. skogsstarr och liljekonvalj *Carex sylvatica* och *Convallaria majalis* nådde vi fram till guckuskons växtplats. Där stod den lite här och var i små och större, fina bestånd och var i sin absolut bästa blomning. Mycket vackert!

En del tog en vätskepaus i solskenet ute på de omgivande fuktängarna medan andra fotograferade eller bara njöt av de exotiska orkiderna en lång stund innan vi vände åter mot parkeringen. Exkursionen avslutades med fika ur medhavda matsäckar och det fanns tillfälle att handla floror, kort och t-shirtar ur föreningens sortiment. Vi tackade Jörgen och Jesse för en trevlig exkursion och ser fram emot nästa.

Marita Westerlind

De vilda blommornas dag vid Landträsk i Lummelunda och Martebo socknar söndagen den 15 juni

Denna något svala försommardag med värmande solsken hade cirka 50 personer samlats vid kyrkan i Lummelunda. Efter att ha minskat antalet bilar genom samåkning färdades vi österut mot f.d. Landträsk i Martebo myr, där vi startade vår vandring nordväst om Landträskdammen. I diket, som ligger på gränsen mellan socknarna, noterades gotlandssvalting *Alisma lanceolatum* (ännu ej i blom), äkta ängsnycklar *Dactylorhiza incarnata* var. *incarnata* med rosa blommor och bäckveronika *Veronica beccabunga* med sina blå blommor. I ängslik miljö i vägkanten stod blåblommig kråkvicker *Vicia cracca*, vildlin *Linum catharticum* med sina vita blommor med gul botten samt revor av blåhallon *Rubus caesius*, vars frukter gotlänningarna använder till sin salmbärssylt. I vägkanten hade blåeld *Echium vulgare* börjat blomma med sitt rikblommiga ax.

Praktfulla johannesnycklar *Orchis militaris* växte nära östra körvägkanten norrut. Här hittades också den närmast gulgröna orkidén tvåblad *Neottia ovata* samt skogsnattviol *Platanthera bifolia* ssp. *latiflora*. Här fanns även klöverärt *Tetragonolobus maritimus* med sina stora, ljusa gula blommor samt käringtand *Lotus corniculatus* med mörkare gula till ibland något orangea blommor. Ängssmörblomma *Ranunculus polyanthemus* ssp. *×polyanthemoides* med stora gula blommor och bredflikiga rosettblad stod strax intill, liksom gråfibbla *Pilosella officinarum* och kvastfibbla *P. cymosa* ssp. *cymosa* med gula blomkorgar.

Vi gick nu österut ut på den f.d. träskbotten, som efter dikningen invaderats av glest stående låga tallar *Pinus sylvestris* och en och annan buske med gråvide *Salix cinerea*. På kalkrika jordmassor, uppgrävda ur ett närbeläget dike, fann vi de första exemplaren av stor skogslilja *Cephalanthera damasonium*, områdets verkliga klenod. Uppenbarligen trivs de bäst i denna mer upphöjda miljö, som inte nås av vattnet, vilket vintertid

översvämmar själva träskbotten. På motstående sida av diket sågs en purpurknipprot *Epipactis atrorubens* i knopp. Lite längre mot nordost längs diket svärmade, vad vi först trodde var en svart humla. Det visade sig vara svartpälsbi *Anthophora retusa*, ett sällsynt bi med eget Åtgärdsprogram fastställt av Naturvårdsverket. Biet fanns här med cirka tjugo exemplar, som besökte bohål grävda i samma miljö som den stora skogsliljan favoriserade. [bara honor; hanarna är inte helsvarta - kanske ska Dennis nämnas; det var ju han som artbestämde åt oss?] Vid diket sågs också årets första blommande planta av grönvit nattviol *Platanthera chlorantha*. På själva träskbotten växte flera exemplar av flugblomster *Ophrys insectifera* samt rika förekomster av skogsnattviol. Brudsporrarna *Gymnadenia conopsea* var ännu bar i hård knopp.

Vi korsade nu grusvägen mot väst och botaniserade i området vid telemasten. Vid körvägen in mot masten stod några av årets första prästkragar *Leucanthemum vulgare* i sin vita skrud. Annars dominerade gulblommig humlelusern *Medicago lupulina* den något övervuxna körvägen. Här fanns på träskbotten gott om de tidigare sedda orkidéerna flugblomster och johannesnycklar. Tuvor med axag *Schoenus ferrugineus* visade på att rörligt grundvatten fanns under träskbotten. Det kom säkerligen från den högre liggande marken vid den f.d. strandvallen i nordväst, vilken förr i tiden avgränsade Landträsk. Nära telemasten växte några blodnycklar *Dactylorhiza incarnata* var. *cruenta* med sina på båda sidor fläckade blad och mörkt röda blomax. Krisslan *Inula salicina* var ännu bara i knopp. En avstickare in i skogen mot nordväst gav en praktfull grupp av skogsnycklar *Dactylorhiza maculata* ssp. *fuchsii*, vilka just börjat blomma.

Flugblomster *Ophrys insectifera* t.v. och Johannesnycklar *Orchis militaris*. t.h. vid Landträsk.
Foto: Jörgen Petersson

Nu korsade vi diket över en tillfällig bro, som exkursionsledarna på morgonen byggt av två bräder och en träskiva. Den fungerade tillfredsställande och lyckligen över noterades fler blodnycklar, flugblomster och skogsnattvioler. Slankstarr *Carex flacca* fanns rikligt i denna miljö, liksom i flera andra mer torra ståndorter på ön. Vi gick söderut mot en kraftledningsgata. Västerut är tallskogen här lite kraftigare eftersom området är torrare vintertid. Denna del betas av hästar, vilka dock lämnar de rika bestånden av stor skogslilja i fred. Här kunde vi nu studera skillnaderna mellan stor och vit skogslilja *Cephalanthera longifolia*, eftersom de båda arterna pedagogiskt nog hade valt att växa några decimeter från varandra. Vi noterade den vita skogsliljans rent vita, mer öppna blommor utan stödblad samt svärdlika blad, vilket jämfördes med den stora skogsliljans mer gräddvita, slutna blommor med tydliga stödblad under blomskaften samt mer rundade, korta blad. Under en tall växte en grupp grönpyrola *Pyrola chlorantha* med sina nedåtvända gulgröna blommor och små, mörkgröna rosettblad.

Mot söder öppnar sig markerna och den steniga till grusiga träskbotten kommer i dagen. Här växte revfibbla *Pilosella lactucella* och en möjlig äkta blåfibbla *Pilosella cymosa* var. *praealta* i gruset. I en för hästarna grävd brya fanns flytblad av gäddnate *Potamogeton natans* samt grodmöja *Ranunculus aquatilis* var. *diffusus* med sina vita blommor. Högt över ytan reste sig de spetsiga bladen av storigelknopp *Sparganium erectum*, vilken hade intagit dammens centrala, djupare delar, medan knappsäv *Eleocharis palustris* växte mer i kanterna i sällskap med liten vattenmåra *Galium palustre* ssp. *palustre* och vattenmynta *Mentha aquatica*. På dammvallen växte hönsarv *Cerastium fontanum*. I frodigare växtlighet runt bryan trivdes brunört *Prunella vulgaris*, vitklöver *Trifolium repens* och rödklöver *T. pratense*. [om man ska gå efter storleken, så är det var. *pratense*, men miljön är så pass udda, att det är klokast att bara nämna arten]

Efter att vi åter passerat vår hemmagjorda bro avslutades exkursionen i Landträsk med medhavd matsäck vid Landträskdammen. Sammantaget hade vi då noterat 13 orkidéer, inräknat överblommade Sankt Pers nycklar *Orchis mascula*. Ledarna för exkursionen Bo Göran Johansson och Jörgen Petersson tackade den stora skaran [cirka 50, om man vill gissa] deltagare för visat intresse.

Jörgen Petersson

Eskelhems prästänge (Maldesänget) den 15 juni

De vilda blommornas egen dag firades detta år i vackert försommarväder i hela Sverige. Till det fina ängset mitt emot Eskelhem kyrka kom 36 förväntansfulla deltagare och tillsammans njöt vi av blomsterprakten. Äkta höskallra *Rhinanthus serotinus* ssp. *vernalis* och rotfibbla *Hypochaeris radicata* gav en gul grundton till de stora öppna ytor. Nära den ståtliga träportalen vid infarten (vi fick förresten höra historien om hur den kom på plats) blommade åkervädd *Knautia arvensis*, rödklöver *Trifolium pratense*, humleblomster *Geum rivale* och ängssyra *Rumex acetosa*. Vi vandrade bland ängsvädd *Suc-*

cisa pratensis, teveronika *Veronica chamaedrys*, solvända *Helianthemum nummularium* och jungfrulin *Polygala vulgaris* bort mot en liten ridå av hasselbuskar. Där satte vi försiktigt ner fötterna för att inte trampa på ängets raritet, späd ögontröst *Euphrasia stricta* var. *tenuis*. De blommade nu som allra finast. Ett fuktigare parti med älgräs *Filipendula ulmaria*, kabbleka *Caltha palustris* och läkevänderot *Valeriana officinalis* passerades när vi drog oss längre in i äng. Blodrot *Potentilla erecta*, ängskovall *Melampyrum pratense* och grässtjärnblomma *Stellaria graminea* studerades, liksom några vackra gräs, darrgräs *Briza media*, kamäxing *Cynosurus cristatus*, timotej *Phleum pratense* och luddtåtel *Holcus lanatus*. Äng är inte så rikt på orkidéer men vanlig brudsporre *Gymnadenia conopsea* var. *conopsea* stod här och var på de öppna ytorna, medan skogsnattviolen *Platanthera bifolia* ssp. *latiflora* föredrog de lite skuggigare delarna. Jungfru Marie nycklar *Dactylorhiza maculata* ssp. *maculata* och troligen även någon skogsnyckel *D. maculata* ssp. *fuchsii* kunde letas upp och tvåblad *Neottia ovata* fanns förstås också liksom överblommade Sankt Pers nycklar *Orchis mascula*. Några klotpyrolor *Pyrola minor* väckte intresse där de blommade så fint, liksom gökärten *Lathyrus linifolius* som har en så märklig utbredning på Gotland och finns just här. Hybriden mellan humleblomster och nejlikrot *Geum rivale* × *urbanum* är också alltid trevlig att stöta på. Medan halsbandsflugsnapparen sjöng avslutades vandringen med fika mitt i äng. Ledde gjorde Elsa Bohus Jensen och

Gun Ingmansson

Bungenäs naturreservat 28 juni 2014

Sista söndagen i juni hade 45 personer samlats för att delta i en exkursion till Bungenäs naturreservat. Solen sken men himlen var lite hotfullt mörkgrå vid horisonten. Bungenäs som bär spår av kalkbrytning och militär verksamhet har länge varit avstängt för allmänheten men numera är militären borta och området är sedan 2006 naturreservat. Längs med stigen mot det s.k. "Bombfältet" blommade blodnäva, brudbröd, vildlin, käringtand och färgmåra *Geranium sanguineum*, *Filipendula vulgaris*, *Linum catharticum*, *Lotus corniculatus* och *Asperula tinctoria* tillsammans med darrgräs och lundskafting *Briza media* och *Brachypodium sylvaticum*. Ett exemplar av sommarfibbla *Leontodon hispidus*, en nyinkommen art som är under kraftig spridning längs med vägrenarna norr och söder om Fårösund, tilldrog sig intresse. Vi såg också dagens första salepsrot *Anacamptis pyramidalis*, denna exklusiva orkidé som i Sverige bara finns på Öland och Gotland. Snart kunde orkidélistan utökas med grönvit nattviol, brudsporre,, praktsporre, tvåblad, johannesnycklar, flugblomster, honungsblomster, kärrknipprot, ängsnycklar och blodnycklar *Platanthera chlorantha*, *Gymnadenia conopsea*, *G. conopsea* ssp. *densiflora*, *Neottia ovata*, *Orchis militaris*, *Ophrys insectifera*, *Herminium monorchis*, *Epipactis palustris*, *Dactylorhiza incarnata* var. *incarnata* och *D. incarnata* var. *cruenta*. En annan av områdets exklusiviteter, tidig ängsgentiana *Gentianella ama-*

rella var. *lingulata*, blommade fint.

Efter fikapaus fortsatte vandringen till en källmyr. Balanserande på tuvorna hittade vi bl.a. sumpnycklar, kärrlilja, ängsull, nålstarr och näbbstarr. *Dactylorhiza majalis* ssp. *lapponica*, *Tofieldia calyculata*, *Eriophorum angustifolium*, *Carex dioica* och *C. lepidocarpa* I ett hässle, i skuggan av mycket gamla hasselbuskar, växte nästrot, sårläka, ormbär och skogsknipprot *Neottia nidus-avis*, *Sanicula europaea*, *Paris quadrifolia* och *Epipactis helleborine*.

På en slåtteräng såg vi två för dagen nya orkidéarter, nattviol och jungfru Marie nycklar *Platanthera bifolia* och *Dactylorhiza maculata* ssp. *maculata* och i en fuktig glänta i skogen växte skogsnycklar, kärrlilja och tätört *Dactylorhiza maculata* ssp. *fuchsii*, *Tofieldia calyculata* och *Pinguicula vulgaris*.

På en gammal skogsbetesäng blommade tulkört, nicktistel, fältvädd, slåtterfibbla, blåeld, krissla, bockrot och bergmynta *Vincetoxicum hirundinaria*, *Carduus nutans*, *Scabiosa columbaria*, *Hypochaeris maculata*, *Echium vulgare*, *Inula salicina*, *Pimpinella saxifraga* och *Clinopodium vulgare*. Den sällsynta kranssalvian *Salvia verticillata* hade dock inte börjat blomma än. På några exemplar av knappstånds *Jacobaea vulgaris* ssp. *dunensis* satt karminspinnarlarver *Tyria jacobaeae* och mumsade i sig av sin värdväxt.

Under vår vandring gjorde vi även ett intressant svampfynd, nämligen gifttråding *Inocybe erubescens*, en dödligt giftig svamp som tidigare är funnen vid en exkursion till Nygårds och den är även uppgiven från Anga prästänge.

Backklöver *Gymnadenia conopsea* t.v. och salepsrot *Anacamptis pyramidalis*. t.h.

Foto: Marita Westerlind

Vi kom så småningom ner till en underbart vacker och blomrik strandäng. Här blommade bl.a. brudsporre, salesporre, blodnäva, höskallra, brudbröd, kärrvial och den numera rödlistade backklövern *Gymnadenia conopsea*, *Anacamptis pyramidalis*, *Geranium sanguineum*, *Rhinanthus angustifolius*, *Filipendula vulgaris*, *Lathyrus palustris* och *Trifolium montanum*. Denna fantastiska blomprakt fick bli avslutning och exkursionsledarna Magnus Martinsson och Jörgen Petersson tackades med en applåd.

Marita Westerlind

Linnéexkursion till Sandkvie kvarnar i Öja socken den 20 juli

I varmt och soligt sommarväder samlades runt 40 deltagare vid kyrkan i Vamlingbo. Denna årliga floravandring under Linnédagarna, i samarbete med Naturum på Gotland och Vamlingbo prästgård, var detta år förlagd till området runt de gamla väderkvarnarna nära infarten mot Faludden. De öppna betesmarkerna här med en del enbuskar består av rektangulära torrängar omgivna av f.d. diken, nu mest i form av fuktigare, flacka svackor. Väl över stättorna in i området började studiet av växterna närmast väster om kvarnarna.

På de torrare delarna sågs bl.a. darrgräs *Briza media*, backgetvädling *Anthyllis vulneraria* var. *vulneraria*, käringtand *Lotus corniculatus*, jordklöver *Trifolium campestre*,

Deltagare i Linnéexkursionen samlade vid Sandkvie kvarnar. Foto: Marita Westerlind

trädklöver *T. dubium*, vildlin *Linum catharticum*, backnejlika *Dianthus deltoides*, gulmåra *Galium verum*, axveronika *Veronica spicata*, backtimjan *Thymus serpyllum*, grå ögontröst *Euphrasia nemorosa*, uddögontröst *E. stricta* var. *stricta*, liten blåklocka *Campanula rotundifolia*, jordtistel *Cirsium acaule* och bockrot *Pimpinella saxifraga*. I stort sett redan överblommade var göknycklar *Anacamptis morio*, johannesnycklar *Orchis militaris*, skogsnattviol *Platanthera bifolia* ssp. *latiflora*, brudbröd *Filipendula vulgaris* och äkta höskallra *Rhinanthus angustifolius* ssp. *grandiflorus*. Några sällsyntare växter vi träffade på var röd getväppling *Anthyllis vulneraria* var. *coccinea*, flockarun *Centaureum erythraea* var. *erythraea* och ljungsnärja *Cuscuta epithymum*. Den senare spred sina vindlande, närmast blekt rosa, stjälkar bland den övriga ängsfloran, för att suga åt sig näring från värdväxterna. I de något fuktigare svackorna, som omgav torrängarna, växte knutnarv *Sagina nodosa*, dyveronika *Veronica scutellata*, brunört *Prunella vulgaris*, lökgamander *Teucrium scordium*, luddkrissla *Inula britannica*, krissla *I. salicina* och revfibbla *Pilosella lactucella*.

Efter att den medhavda matsäcken inmundigats korsade vi landsvägen och besökte betesmarken västerut. Vi följde en körväg med säkerligen vinterfuktig kalkjord, där vi noterade sydsmörblomma *Ranunculus sardous*, knytling *Herniaria glabra*, gatkamomill *Matricaria discoidea* och höstfibbla *Scorzoneroideis autumnalis*. Vid ett buskområde stod i norra körvägkanten en fin och typisk torrmarksflora bestående av flentimotej *Phleum phleoides*, backsmultron *Fragaria viridis*, stor femfingerört *Potentilla neglecta*, flockarun, axveronika, harmynta *Clinopodium acinos*, backtimjan, uddögontröst och kattfot *Antennaria dioica*. Även enstaka exemplar av den småblommiga och svårsedda arten dvärgarun *Centaureum pulchellum* växte på bar jord just i vägkanten och kunde då jämföras med sin större släkting flockarun. Ytterligare mot västnordväst delade sig körvägen och den passerade här fuktigare områden. I körspåren fanns kalkkrassing *Erucastrum supinum*, rödmire *Lysimachia arvensis* och sumpnoppa *Gnaphalium uliginosum*. Härifrån vände vi tillbaka och svängde söder om buskområdet söderut till ett alvarlikt område knappt 100 m från körvägen. Två sällsyntare växter var här endast i knopp, nämligen stenmalört *Artemisia rupestris* och gullborste *Crinitaria lino-syris*. Den senare blommar sent i augusti in i september med sina gula korgar. Nu såg man mest de närmast barrlika bladen på de något nedliggande stänglarna. Med dessa rariteter avslutades årets Linnéxkursion, som leddes av undertecknad.

Jörgen Petersson

Visborgs slätt den 3 augusti

Exkursionen ägde rum en smällhet sensommardag med brännande sol. En tapper grupp trotsade dock hettan och hade tagit sig till Oscarsstenen mitt för Kungsladugården, varifrån exkursionen utgick. Men här fanns inte mycket att se, gräset var klippt och det mesta som stod kvar var torrt och intetsägande. Ett av de framträdande gräsen var

hårdsvingel *Festuca brevipila*, förmodligen insådd här i början av 1900-talet. Med lite god vilja kunde man skönja mer eller mindre nerklippta plantor av väddklint *Centaurea scabiosa*, bockrot *Pimpinella saxifraga* och andra tåliga arter.

Vi sökte oss emellertid snabbt till lite skuggigare marker, mot Visborgs f.d. regementsbyggnader. En skuggig allé av parklind *Tilia ×europaea* lockade, men risken för att få s.k. honungsdagg (ett sockerhaltigt sekret som bladlöss på lindar utsöndrar) på bilarna avskräckte. Vi parkerade istället bilarna på en plats invid Vädursgatan, där järnvägen från Visby till Fridhem tidigare gick. Invid parkeringsplatsen fanns en gräsmatta med glesa tallar. Högvuxna skånefibblor *Crepis biennis* och bitterfibblor *Picris hieracioides* växte mest i kanterna, vid ett lågt staket. I den sandiga marken trivdes också rotfibbla *Hypochoeris radicata* och här fanns också höstfibbla *Scorzoneroide autumnalis*. Lite överraskande var det nog att finna höskallra *Rhinanthus angustifolius* bland gräset. Även purpurknipprot *Epipactis atrorubens* växte här, glest strödd.

Längre fram på Vädursgatan ligger långa, låga byggnader och vi tog oss in på en asfalterad plan, som gränsade mot en ohävdad gräsmark, här och var med fuktiga till blöta svackor. Här såg, för 15 år sedan, Gun Ingmansson, Jörgen Petersson och dagens exkursionsledare, Bo Göran Johansson, ett fåtal hybrider mellan ängsnycklar *Dactylorhiza incarnata* och skogsnycklar *D. maculata* ssp. *fuchsii*. Nu stod ett stort antal, kanske 50–100, högvuxna plantor i det höga gräset (vi vågade inte ge oss ut och försöka räkna, på grund av risken att trampa ner orkidéerna). I övrigt var det mest kraftiga och konkurrensstarka arter som fanns här: mellanlusern *Medicago sativa* ssp. *×varia*, knappstånds *Jacobaea vulgaris* ssp. *dunensis* m.fl. En bit in i gräset, vid en liten stig, växte sandvita *Berteroa incana*, som inte är vanlig på Gotland. När vi gick tillbaka till Vädursgatan följde vi spåren av en ledning som grävts ner. Framför allt imponerade en stor mängd av förstaårsrosetter av ulltistel *Onopordon acanthium*. Vi hoppas den får vara ifred till

Såpnejlika *Saponaria officinalis* på Visborgsslätt. Foto: Marita Westerlind

nästa år; i så fall väntar oss en skog av ulltistel. En annan intressant art var mursenap *Diplotaxis muralis* som här växte i den omgrävda sanden.

Vi fortsatte en liten bit till längs den jordvall som skilde asfaltplanen från gräsmarken i nordväst. Här stod en enstaka hägg *Prunus padus* och, lite längre ner, ett jättebestånd av såpnejlika *Saponaria officinalis*. Men nu började hettan ta ut sin rätt och vi gick tillbaka längs Regementsgatan till Visborgsallén. Här finns ett litet skogsparti och i brynen såg vi rosenval *Lathyrus latifolius* ssp. *latifolius*, sommarbinka *Erigeron annuus* samt krussilja *Selinum carvifolia*. Längs allén stod fyra små träd, robinia *Robinia pseudoacacia*, säkerligen planterade. De hade nu spritt sig vegetativt långt in i skogen med nya plantor i alla storlekar. Vid det här laget längtade alla efter vätska och mat, så första delen av exkursionen avslutades nu.

Efter matpaus och vila meddelade exkursionsledaren att den utlovade exkursionen till lokalen för skräpsnyltrot i Nordergravar måste ställas in, på grund av att alla parkeringsmöjligheter var uttömda eftersom Medeltidsveckan just hade börjat. Lokalen för rosenmåra *Asperula cynanchica* vid Norra begravningsplatsen gick emellertid bra att besöka, även om deltagarskaran nu hade krympt till en mindre deltagargrupp.

Bo Göran Johansson

Strandvandring på Vakten i Hablingbo 24 augusti

21 personer och en hund hade samlats vid Petesgården i Hablingbo för att delta i strandexkursion vid Petesviken. Senaste tidens många och häftiga åkskurar hade gjort markerna väldigt våta så stövlar och kängor letades fram ur bagageluckorna.

Exkursionsledarna Gun Ingmansson och Jörgen Petersson hälsade välkommen och vi började exkursionen med en tyst minut för Lars-Åke Pettersson som efter en tids sjukdom fått lämna oss. Lars-Åke var en sann föreningsmänniska och en flitig exkursionsdeltagare och -ledare. Han kommer att vara saknad på framtida exkursioner.

Vi började med att titta på klippnejlika *Petrorhagia saxifraga* som växer i gräsmattan inne vid Petesgården. Sedan förflyttade vi oss ner till strandbodarna. Där började vi botanisera med en trevlig, lite ovanligare malört, nämligen stenmalört *Artemisia rupestris*. Här fanns också fältmalört *A. campestris*. En och annan rödklint *Centaurea jacea* och axveronika *Veronica spicata* blommade fortfarande fint. Längre ut på strandängen sågs smultronklöver, rödtoppa, gulkämpar *Trifolium fragiferum*, *Odontites vulgaris*, *Plantago maritima* och en tredje malörtsart, baltisk strandmalört *Artemisia maritima* ssp. *humifusa*, som vi skulle komma att se mycket av under dagen. Nu blev det riktigt blött och de som hade rejäla stövlar forcerade ett dike medan de som hade lite klenare skodon fick leta sig runt detsamma. Här i blötan trivdes vattenmynta, kustbaldersbrå och luddkrissla *Mentha aquatica*, *Tripleurospermum maritimum* ssp. *maritimum* och *Inula britannica*.

Innan vattanståndet blivit högre hade det funnits massor av dvärgsäv *Eleocharis*

parvula i det grunda vattnet, men nu hade den spolats bort och låg i drivor i vattenbrynet.

Efter att ha klättrat över en stenmur kom vi ut på en mycket välbetad del av strandängen och skrämde upp en flock vitkindade gäss som väl var en av orsakerna till det kortsnaggade gräset. Här var marken vitprickig av knutarv och vildlin *Lysimachia minima* och *Linum catharticum*. Dvärgarunens *Centaurium pulchellum* pyttesmå, skarpt rosa blommor hade öppnat sig i solskenet och mattor av silvriga gåsörtsblad *Argentina anserina* bredde ut sig i strandkanten. Här fanns också havssävä, blåssävä, blankstarr och havssälting *Schoenoplectus maritimus*, *S. tabernaemontani*, *Carex otrubae* och *Triglochin maritima*.

Gulkämpar *Plantago maritima* som är en vanlig art på strandängar fanns i mängd och här dök det även upp bladrosetter med lite flikiga blad. Detta var strandkämpar *P. coronopus* som inte är alls lika vanlig som gulkämpar och kan hittas på några lokaler på Gotlands västra sida. Den fortsatta vandringen gav bl.a. blåmålla, strandråg, bladvass och uddögönröst *Oxybasis glauca*, *Leymus arenarius*, *Phragmites australis* och *Euphrasia stricta* var. *stricta*.

Nu började det bli dags för en fikapaus och efter att ha forcerat ett bälte med strandråg nådde vi en fin sandig strandremsa där vi kunde avnjuta medhavda matsäckar i solskenet. På vår fikastrand blommade den extremt stickiga och taggiga sodaörten *Kali soda* med små anspråkslösa, blommor, revfingerört *Potentilla reptans* blommade också

Strandkämpar *Plantago coronopus*, växande på stranden vid Vakten, Hablingbo.

Foto: Marita Westerlind

men med betydligt mer iögonfallande gula blommor. Vid ett vackert bestånd av sandrör *Ammophila arenaria* blommade också sandsallat *Lactuca tatarica*, en ganska nyinkommen art som spridit sig enormt längs kusten runt hela Gotland. Innan vi vände åter mot bilarna kunde vi också räkna in sumpgentiana *Gentianella uliginosa* som fick bli en fin avslutning på årets strandexkursion.

Marita Westerlind

Swamparter funna på strandexkursionen vid Vakten:

<i>Agaricus arvensis</i>	Snöbollschampinjon
<i>Bovista plumbea</i>	Blygrå äggsvamp
<i>Entoloma sericeum</i>	Silkesrödskevling
<i>Hygrocybe conica</i>	Toppvaxkevling
<i>Hygrocybe persistens</i>	Spetsvaxkevling
<i>Lepiota erminea</i>	Vit fjällkevling
<i>Macrolepiota procera</i>	Stolt fjällkevling
<i>Marasmius oreades</i>	Nejlikbroskkevling

Tofta soptipp och Stadshagen vid Bäcks i Endre lördagen den 6 september

Föreningens första soptippsexkursion gick av stapeln i fint höstväder och samlade ca femton deltagare. Efter samling vid kyrkan i Tofta for vi till den f.d. tippen i samma socken. Den används nu av Svevia för deponi av jordmassor från bl.a. vägkanter.

På en öppen plats söder om tippen låg några intressanta jordhögar. I kanterna växte rätt mycket av storvuxen kanadabinka *Conyza canadensis*, dessutom vit sötväppling *Melilotus albus* och rödmire *Lysimachia vulgaris*. På högarna fanns pepparrot *Armoracia rusticana* och mycket överraskande ett mindre bestånd av grenbingel *Mercurialis annua*, med både hanplantor och honplantor. Annars har denna art tidigare bara aktuella fynd på nordöstra Gotland.

Väster om körvägen upp mot tippen fanns delvis påverkad, något fuktig mark med grå ögontröst *Euphrasia nemorosa* och uddögontröst *E. stricta* var. *stricta* samt troliga hybrider mellan dessa. Här sågs också bl.a. kustarun *Centaureum littorale* var. *littorale* och småsporre *Chaenorhinum minus*. På en jordhög vid några buskar växte praktkungs-ljus *Verbascum speciosum* samt både rosenvinda *Calystegia pulchra* och snårvinda *C. sepium*.

Nu fortsatte vi backen upp mot själva tippen. I kanterna växte rikligt med såpnejlika *Saponaria officinalis* och längre upp bosyska *Ballota nigra*. Centralt på tippen tronade en hög kanadapoppel *Populus ×canadensis* med en halmeterhög planta av rönnsumak *Rhus typhina* i närheten. Mot en slänt österut sågs gott om kardvädd *Dipsacus fullonum* med sina typiska fruktsamlingar. Lite innan branten växte också rödblommig stockros

Alcea rosea, lejongap *Antirrhinum majus* som hade vackra gula blommor med rött inslag och taggsallat *Lactuca serriola*. Mot norr var nu tippen mycket svårframkomlig med höga jordmassor och stora bestånd av högvuxna jättelokor *Heracleum mantegazzianum*, varför vi vände tillbaka söderut för att ta en annan väg till tippens nordöstra delar.

Vid vägkanten i nordöst finns ett stort bestånd av parksallat *Lactuca macrophylla* ssp. *uralensis*, som fortfarande hade några blå blomkorgar till beskådande. Innan vi nådde kanten av tippen fick vi tränga oss förbi utbredda snår av armeniskt björnbär *Rubus armeniacus*, där några deltagare fastnade, inte bokstavligt men för att smaka dess frukter. I närheten växer busklik belladonna *Atropa bella-donna* med sina brunviolettera, klocklika blommor och svartglänsande, giftiga bär. Något söderut stod ett träd av körsbärsplommen *Prunus cerasifera*, vilket just fällt sina små, runda, gula frukter. Några hittades i gräset under trädet, vilka kunde provsmakas till belåtenhet. I denna del av tippen hittades också skogsklematis *Clematis vitalba*, klockjulros *Helleborus foetidus*, sydgullregn *Laburnum anagyroides*, rosenvial *Lathyrus latifolius* ssp. *latifolius*, naverlön *Acer campestre* och sträv kardvädd *Dipsacus strigosus*.

Med en paus vid Träffpunkt Gotland i Visby för fika, fortsatte vi sedan till Stadshagen vid Bäckens i Endre socken utanför Visby. Här har någon entreprenör dumpat jordmassor på jungfrulig alvarmark, trots dess höga värden för naturvården. Dessa högar visade sig dock vid ett tidigare besök hysa en rad utkomna arter, varav flera sällsynta eller nya för Gotland. Dominerande på högarna är taggsallat, där den bildar täta bestånd.

Belladonna *Atropa bella-donna*, på Tofta soptipp. Foto: Jörgen Petersson

En rad arter har kommit ut från odling till jordhögarna bl.a. sparris *Asparagus officinalis*, höstkärleksört *Hylotelephium spectabile* × *telephium*, indiankrasse *Tropaeolum majus*, lejongap, citronmeliss *Melissa officinalis*, ringblomma *Calendula officinalis*, rosenkåra *Cosmos bipinnatus*, jordärtskocka *Helianthus tuberosus* och sträv rudbeckia *Rudbeckia hirta*. Kanske hör också svart hundrova *Bryonia alba* och judekörs *Physalis alkekengi* till denna grupp. Spridda med frön i jorden var troligen hampa *Cannabis sativa*, ballongblomma *Nicandra physalodes* och nattskatta *Solanum nigrum*. Av intressanta arter i övrigt kan lönnmålla *Chenopodium hybridum* nämnas. Däremot lyckades vi inte återfinna den fiskmålla *Lipandra polysperma*, som setts några dagar innan exkursionen, eftersom dess växtplats blivit övertäckt med ny jord. Ny art för Gotland blev ogräsdudda *Sorghum halepense*, som hittades vid ett besök innan exkursionen, men hur den kommit till området är svårt att spekulera om.

Just i närheten av jordhögarna kunde vi till slut se två trevliga representanter för den naturliga växtligheten i blom, nämligen gotlandssolvända *Fumana procumbens* och stenmalört *Artemisia rupestris*. Nog hade det varit mycket bättre om denna alvarmark lämnats orörd från mänsklig påverkan. Det tycker i alla fall exkursionens ledare Bo Göran Johansson och undertecknad.

Jörgen Petersson

Kungens sal i Ardre 27 september

Vi samlades vid Ardre kyrka i stark västanvind och for sedan ner till det nya naturreservatet Mullvalds strandskog vid Ljugarnbukten, där det var lä och sol. Ute på den öppna gräsmarken bland borsttåtel *Corynephorus canescens* och sandruggmossa *Racomitrium canescens* fanns enstaka exemplar av den sällsynta grå stjälröksvampen *Tulostoma kotlabae* – som små ljusa pärlor. En annan sandväxande art var riddarmusseronen *Tricholoma equestre* med vackra kromgula skivor; tidigare god matsvamp som nyligen befunnits vara giftig. Ytterligare en specialitet var sandkremlan *Russula torulosa*, som visade sig rätt svårbestämd på grund av sin likhet med krusbärskremla *Russula queletii*. Också kantmusseron *Tricholoma arvernense* växte här bland renlavarna. Den har gul rund hatt som ung vilken efter hand förvandlas till en grå kon. Även gul flugsvamp *Amanita gemmata* påträffades. Många vandrade till Kungens sal, en plats med ståtliga inlandsrauvar i reservatets nordöstra del. Här växte bland annat trådticka *Climacocystis borealis* och bittermusseron *Leucopaxillus gentianeus*, båda ovanliga arter knutna till gran. Detta goda svampår sågs många andra arter, exempelvis de rödlistade granrotspindling *Cortinarius fraudulosus*, brandtaggsvamp *Hydnellum auratile* och grönfläckig vinriska *Lactarius semisanguifluus*. Hela skörden breddes ut på matbordet och diskuterades livligt innan det blev dags för en välbehövlig förtäring för alla elvadeltagarna.

Under exkursionen noterades 79 arter, dessutom sammantaget 25 arter vid rekog-

noscering av Elsa Bohus Jensen (x) och efterbesök några dagar senare av Gun Ingmannsson (y). Summa 104 arter (se artlista).

Elsa Bohus Jensen

Litteratur :

Hallingbäck, T. & Aronsson, G. (red.) 1998. Ekologisk katalog över storsvampar och myxomyce-ter. ArtDatabanken, SLU, Uppsala. Second and revised printing.

Knudsen, H. & Vesterholt, J. 2008. Funga Nordica. Nordsvamp Copenhagen.

Gärdenfors, U. (ed.) 2010. Rödlistade arter i Sverige 2010. – ArtDatabanken, SLU, Uppsala.

Kategorier: RE Försvunnen *Regionally extinct*, CR Akut hotad *Critically endangered*, EN Starkt hotad *Endangered*, VU Sårbar *Vulnerable*, NT Missgynnad *Nearly threatened*, DD Kunskapsbrist *Data deficient*, NE Ej bedömd *Not evaluated*

Artlista:

Amanita citrina f. alba

Amanita gemmata

Amanita muscaria var. muscaria

Amanita pantherina

Amanita porphyria

Amanita rubescens f. rubescens

Armillaria mellea s.l.

vitgul flugsvamp

gul flugsvamp

röd flugsvamp

panterflugsvamp

mörkringad flugsvamp

rodnande flugsvamp

honungsskivling

Genomgång av svampfynden i Mullvalds strandskog i Ardre. Foto: Gun Ingmannsson

<i>Boletus edulis</i>	karljohansvamp		x
<i>Chroogomphus rutilus</i> var. <i>rutilus</i>	rabarbersvamp		x
<i>Clavulina cristata</i>	vit kamfingersvamp		
<i>Clitocybe flaccida</i>	rödbrun trattskeivling		
<i>Clitocybe nebularis</i>	puðrad trattskeivling		x
<i>Climacocystis borealis</i>	trådticka		
<i>Collybia cirrata</i>	liten nagelskeivling		x
<i>Coltricia perennis</i>	skinnticka		
<i>Cortinarius cinnamomeus</i>	kanelspindling		
<i>Cortinarius collinitus</i>	violettfotad slemspindling	VU	
<i>Cortinarius fraudulosus</i>	granrotspindling		
<i>Cortinarius infractus</i>	bitter lökspindling		
<i>Cortinarius mucosus</i>	hedspindling		
<i>Cortinarius mussivus</i>	odörskeivling		x
<i>Cortinarius odorifer</i>	anisskeivling		
<i>Cortinarius salor</i>	blå slemspindling		x
<i>Cortinarius semisanguineus</i>	rödskeivig kanelspindling		
<i>Cortinarius variegatus</i>	kantspindling		
<i>Cortinarius varius</i>	klubbspindling		
<i>Craterellus lutescens</i>	rödgul trumpetssvamp		
<i>Cystoderma amianthinum</i>	ockragul grynskeivling		
<i>Fomitopsis pinicola</i>	klibbticka		
<i>Gomphidius glutinosus</i>	citrongul slemsskeivling		
<i>Geastrum fimbriatum</i>	fransig jorðstjärna		
<i>Geastrum triplex</i>	kragjorðstjärna		
<i>Humaria hemisphaerica</i>	luddskål		x
<i>Hydnellum aurantiacum</i>	orange taggssvamp		y
<i>Hydnellum auratile</i>	brandtaggssvamp	VU	
<i>Hydnum repandum</i>	rödgul taggssvamp		x
<i>Hygrocybe cantharellus</i>	kantarellvaxskeivling		
<i>Hygrocybe conica</i>	toppvaxskeivling		x
<i>Hygrocybe virginea</i>	vit vaxskeivling		x
<i>Hygrophoropsis aurantiaca</i>	narrkantarell		
<i>Hygrophorus agathosmus</i>	välluktande vaxskeivling		
<i>Hypholoma capnoides</i>	rökslöjskeivling		
<i>Hypholoma fasciculare</i>	svavelgul slöjskeivling		
<i>Infundibulicybe gibba</i> (<i>Clitocybe</i>)	sommartrattskeivling		
<i>Inocybe geophylla</i>	sidentrådskeivling		
<i>Inocybe rimosa</i>	topptrådskeivling		
<i>Inonotus tomentosus</i>	luddticka		y
<i>Ischnoderma benzoinum</i>	sotticka		
<i>Laccaria laccata</i>	laxskeivling		
<i>Lactarius aurantiacus</i>	brandrisk		
<i>Lactarius deliciosus</i>	tallblodrisk		
<i>Lactarius deterrimus</i>	granblodrisk		
<i>Lactarius rufus</i>	pepparrisk		
<i>Lactarius scrobiculaatus</i>	svavelrisk		
<i>Lactarius semisanguifluus</i>	grönfläckig vinrisk	VU	
<i>Lepiota cristata</i>	syrlik fjällsskeivling		x

<i>Lepiota erminea</i>	vit fjällskivling	
<i>Leucopaxillus gentianeus</i>	bittermusseron	
<i>Lycoperdon perlatum</i>	vårtig röksvamp	x
<i>Lycoperdon pyriforme</i>	gyttrad röksvamp	
<i>Macrolepiota procera</i>	stolt fjällskivling	
<i>Marasmius oreades</i>	nejlikbrosskivling	
<i>Marasmius wettsteinii</i>	liten hjulbrosskivling	x
<i>Mycena epipterygia</i>	flåhätta	x
<i>Mycena flavoalba</i>	gulvit hätta	
<i>Mycena galericulata</i>	rynhätta	
<i>Mycena pura</i>	rättikhätta	
<i>Mycena rosella</i>	rosenhätta	
<i>Mycena zephirus</i>	fläckhätta	x
<i>Otidea leporina</i>	litet haröra	x
<i>Otidea onotica</i>	stort haröra	y
<i>Paxillus involutus</i>	pluggskivling	x
<i>Ramaria cf flavescens</i>		
<i>Rhizopogon luteolus</i>	gul hartryffel	
<i>Rhizopogon roseolus</i>	rodnande hartryffel	x
<i>Rhodocollybia asema</i>	horngrå nagelskivling	
<i>Rhodocollybia maculata</i>	fläcknagelskivling	
<i>Russula badia</i>	pepparkremla	
<i>Russula delica</i>	trattkremla	x
<i>Russula ochroleuca</i>	senapskremla	
<i>Russula olivascens</i>	grön äggkremla	
<i>Russula queletii</i>	krusbärskremla	
<i>Russula sanguinea</i>	blodkremla	
<i>Russula torulosa</i>	sandkremla	NT
<i>Russula xerampelina</i>	sillkremla	
<i>Stropharia aeruginosa</i>	ärggrön kragskivling	
<i>Suillus bovinus</i>	kosopp	
<i>Suillus granulatus</i>	grynsopp	
<i>Suillus luteus</i>	smörsopp	
<i>Suillus variegatus</i>	sandsopp	
<i>Tapinella atrotomentosa</i>	sammetsfotad pluggskivling	
<i>Thelephora terrestris</i>	vårtöra	
<i>Tricholoma albobrunneum</i>	kastanjemusseron	
<i>Tricholoma arvernense</i>	kantmusseron	
<i>Tricholoma aurantium</i>	brandmusseron	
<i>Tricholoma equestre</i>	riddarmusseron	
<i>Tricholoma inamoenum</i>	luktmusseron	
<i>Tricholoma portentosum</i>	streckmusseron	
<i>Tricholoma sulphureum v. bufonium</i>	mörk svavelmusseron	x
<i>Tricholoma terreum</i>	jordmusseron	
<i>Tulostoma kotlabae</i>	grå stjälkroksvamp	EN
<i>Tyromyces caesius</i>	blåticka	x
<i>Tyromyces leucomallellus</i>		y
<i>Xerocomus badius</i>	brunsopp	

Lars-Åke Pettersson till minne

SAMMANSTÄLLT OCH NEDTECKNAT AV JÖRGEN PETERSSON

En verklig föreningsmänniska har gått ur tiden. Lars-Åke blev 78 år och avled av sviter orsakade av en muskelnedbrytande sjukdom. Lars-Åke föddes i Visby 1937 och levde sina barndomsår nära dåvarande Länna gård i södra delen av staden. Fadern var trädgårdsmästare med odlingar, där Humlegårdsskolan i dag har sina lokaler. Lars-Åke fick här tidigt hjälpa till med ogrärensning av landen, en orsak till att han senare aldrig ville ha en egen trädgård. Innan han gick till sitt eget arbete plockade han även jordgubbar, som modern sedan sålde under dagen. Efter vanlig skolgång arbetade Lars-Åke under en period med försäljning vid Monark i Visby.

Åren 1961 till 1963 gick Lars-Åke kurser på folkhögskolan i Hemse, senare ett år på Kristinehamns praktiska skola, där han studerade ekonomi. Med denna utbildning som bas tog han senare anställning i de dåvarande kommunerna i Ljugarn och Slite. Efter kommunsammanslagningen till Gotlands kommun år 1971 arbetade han i Visby. Lars-Erik Wiss berättar att Lars-Åke vid denna tid förutom naturintresset ägnade delar av sin fritid till att läsa poesi av arbetarförfattare.

Genom Lars-Åkes mångåriga arbete som kassachef inom Gotlands kommun skaffade han sig en gedigen kunskap om kassaflöden och ekonomisk bokföring. Dessa egenskaper kom väl till pass i Lars-Åkes roll som kassör och revisor i en rad ideella föreningar. Ännu vid sin bortgång var han kassör i tre föreningar och revisor i ytterligare fem föreningar. I flera av de senare hade han tidigare år haft förtroendeuppdraget som kassör. Till helt nyligen var Lars-Åke dessutom kassör i Svenska botaniska föreningen (verksamhetsåren 2004–13) samt i Stora Sindarve samfällighetsförening vid fritidshuset i Hamra.

Tidigt väcktes Lars-Åkes intresse för den gotländska naturen. I mitten av 1950-talet samlades några vänner, vilka bildade SFU (Sveriges fältbiologiska ungdomsförening;

nuvarande Fältbiologerna) på Gotland 1956. Det skedde på initiativ av den senare ordföranden i SFU på riksplanet Ingvar Nordin, som vid tidpunkten gjorde sin militär-tjänstgöring på ön (Djurberg 2004). Karl Lodnert berättar att den nybildade föreningen första året undersökte naturen vid Skansudd norr om Visby, ett område som senare blev Brucebo naturreservat beroende på sina höga naturvärden. En sommar, troligen 1957, gick sällskapet till fots mellan träskan på Fårö och inventerade deras fågelliv. Övernattning skedde då i flera av öns många lambgift. Vid samma tillfälle hade de turen att vid Ödehoburga få se den färgsprakande anblicken av parande blåkråkor. Främst blev det alltså fågellivet som fångade hans blick förutom intresset för lavar.

Tillsammans med bland andra Lars-Erik Wiss gjordes i början av 1960-talet utflykter till olika mål för att studera fauna och flora. Lars-Åke hade vid denna tid en motorcykel, vilken kom väl till pass vid transporterna. Med tiden kom andra ornitologer till Gotland, bland dessa Stig Högström och senare Johan Träff. Lars-Åke och Stig brukade inta gemensam lunch på hamnen i Visby, med efterföljande promenad för att studera fågellivet i området. Efter en rad sammankomster under tidigt 1970-tal som samlade fågelintresserade på ön följde diskussioner om att bilda en förening på Gotland. På initiativ från Lars-Åke, Stig och Johan, vilka också ingick i den första styrelsen, bildades år 1974 Gotlands ornitologiska förening (Pettersson 1994a). Efter att ha ingått i styrelsen till 1994, de första åren som sekreterare, senare som kassör, utsågs Lars-Åke till hedersmedlem i föreningen. Produktionen av tidskriften Bläcku sköttes de första åren främst av Johan och Lars-Åke. Under samma tid var Lars-Åke ledare vid samtliga exkursioner i föreningens regi (jfr litteraturlista). Exkursionsledare var han också i flera andra föreningar genom åren och så även under senare år.

Redan innan det att fågelföreningen bildats organiserade Lars-Åke med hjälp av Stig och andra ornitologer årliga sjöfågelinventeringar runt öns kuster i januari (Pettersson 1975a). Lars-Åke har deltagit i dessa under samtliga år sedan 1969, då räkningarna startade på Gotland (Hermansson 2013). Denna verksamhet har i föreningens regi fortsatt i varierande omfattning genom åren fram till innevarande år. Lars-Åke själv inventerade varje år fram till januari 2014 viktiga referensområden i Fårösundsregionen. Dessa noteringar ligger till grund för statistik gällande förändringar över tiden inom Sveriges miljöövervakning. I samma syfte medverkade han också sedan år 1980 i Vinterfågelräkningen samt från år 1997 i inventeringen av Standarddrutten, då han under många år gick drygt 8 km i Etelhem längs en i fyrkant fastställd rutt. Årsrapporter från dessa inventeringar publiceras regelbundet av Ekologiska institutionen vid Lunds universitet.

Åren innan föreningen startade och ett antal år därefter inventerade Lars-Åke och Johan också öns kungsörnsrevir, som då var betydligt fåtaligare än i dag (fem revir mot dagens drygt 50). Han var också under åren 1976–87 huvudansvarig för projektet Svensk fågelatlas på Gotland. Vid denna inventering undersöktes, med utgångspunkt från de ekonomiska kartbladen, öns häckande fågelfauna. Resultaten från den landsomfattande inventeringen presenterades senare i kartverket Svensk fågelatlas (Svensson m.fl. 1999). I samband med dessa inventeringar upptäckte Lars-Åke de första skägg-

mesarna för Gotland i Fardume träsk (Pettersson 1975b).

Lars-Åke var ingen artjägare utan mer en metodisk inventerare och ringmärkare. Främst under åren 1983 och 1986 undersökte Lars-Åke öns grustag efter mindre strandpipare och hittade ca 30 par (Pettersson 1987). I samma miljö letades bon av backsvalar år 1987, varvid 368 bohål konstaterades (Pettersson 1988b). Under åren 1984 och 1985 inventerade Lars-Åke öns skator och fann 871 bon spridda över ön (Pettersson 1985a). Detta skedde, genom att han under den tid på året som träden var avlövnade, färdades runt på i stort sett samtliga större och mindre vägar på Gotland och letade skatbon i träden. Under samma år antecknade han också fågellivet i öns bevattningsdammar (Pettersson 1986a). I liknande vatten runt om på Gotland noterades år 1989 tillsammans med andra ornitologer även förekomsterna av rörhöna (Pettersson 1990b) och svarthakedopping (Pettersson 1991a) samt åren 1989 till 1992 skäggdopping (Pettersson 1993a). Under många år levde Lars-Åke tillsammans med Kerstin Ridderman, innan hon sorgligt nog genom sjukdom hastigt avled år 2000. På tomten för deras gemensamma fritidshus vid Stora Sindarve i Hamra studerade Lars-Åke fåglarna vid och på fågelbordet (Pettersson 1987b) och upptäckte senare en häckning av lundsångare (Pettersson 1989a).

Lars-Åke ägnade en stor del av sin lediga tid även till ringmärkning av häckande fåglar. Här samarbetade han med mångåriga vännen Ingvar Nordin, som försåg Lars-Åke med ringar. Gemensamma exkursioner med ringmärkning företogs per moped och cykel, senare med bil runt om på ön (Nordin & Pettersson 2011; här finns information även till den följande texten). I grustagen runt om på ön ringmärktes både mindre strandpipare och backsvalar. Förutom egenhändigt tillverkade mindre holkar använ-

Lars-Åke och Svante Lindén studerar lavar i början på 60-talet. Foto: Tord Porsne

des större holkar tillverkade av Karl Lodnert. År 2004 hade han 325 holkar (Djurberg 2004b), där han ringmärkte ungarna och enstaka vuxna fåglar. Han rensade sedan alla dessa holkar efter varje säongs slut. I de mindre holkarna i öns ängen märktes främst mesar och flugsnappare. I de större holkarna häckade mest skogsduvor (Nordin & Pettersson 1999), men även en del ugglor. Enligt efterlämnade anteckningar framgår att Lars-Åke blev den märkare i landet, som sammantaget satte ring på flest skogsduvor, 1 306 märkta åren 1985 till 2013. Av andra arter kan följande antal märkta nämnas (om inte annat anges 1985–2013): halsbandsflugsnappare (12 647), talgoxe (11 518), göktyta (354), kattuggla (60 till 2012) samt pärluggla (24 till 2011). Sammantaget hade Lars-Åke fram till år 2013 satt ring på 36 185 fåglar. Tillsammans med Ingvar startade Lars-Åke även ringmärkning av rastande flyttfåglar med nät placerade i Alkärret ute på Faludden i Öja socken på sydöstra Gotland. Denna verksamhet har pågått sedan början av 1980-talet, men har nu successivt tagits över av Ingvars söner. En av de mer spektakulära arterna som ringmärktes här blev en ung pilgrimsfalk, som Lars-Åke dessutom fångade med händerna, då den trasslat in sig i ett tätt buskage (Nordin & Pettersson 2005).

Förutom fåglarna var det växter och då främst lavarna på ön som Lars-Åke studerade. Till en början blev han säkert inspirerad av Ingvar Nordin att ägna sig åt lavarna. Redan år 1962 fann Lars-Åke rosettheppia *Heppia adglutinata* vid Ölbäck i Endre (kollekt i Lund bestämd av Ulf Arup). Denna lav är numera rödlistad som utdöd och i Sverige senast samlad av just Lars-Åke. Till andra mer spektakulära fynd hör den

Torgny Nordin och Lars-Åke med en rödstrupig sångare. Foto: A. Nordin

enda växtplatsen på Gotland för jättelav *Lobaria amplissima*, som Lars-Åke i samband med atlasinventeringar av fåglar hittade i Brunnsraränet i Etelhem (Pettersson 1988c, 1990d). Släktingen lunglav *Lobaria pulmonaria* inventerade Lars-Åke åren 1987–89, varvid han fann arten på 42 lokaler från Grötlingbo till Gotska Sandön (Pettersson 1990d). Förmodligen mångåriga anteckningar om 66 växtlokaler för kyrkogårdslav *Pleurosticta acetabulum* blev publicerade med text och utbredningskarta (Pettersson 1993c). Tillsammans med Per Johansson och Karin Wågström inventerade Lars-Åke åren 1994–96 i första hand ringlav *Evernia divaricata* och trådbrosklav *Ramalina thrausta* men också andra hänglavar på Gotland (Johansson m.fl. 1996).

Redan 1962 hittade han sin första växtplats för alvar-placodlav *Squamarina gypsa-cea* sydost om Muskmyr i Sundre. Omständigheterna beskrivs hos Pettersson (2004), där även sex andra lokaler för arten meddelas. I samma artikel berättar Lars-Åke om hur han fann tre nya grupper med falsk guldsquivlav *Psora testacea* på mellersta Gotland. Vid denna tidpunkt var denna lav rödlistad som Starkt hotad, EN (Gärdenfors 2000), senare t.o.m. som Akut hotad, CR (Gärdenfors 2005). Från 2005 upptäckte han vidare ett flertal växtplatser i Lärbro och Fleringe socknar på nordöstra Gotland, varav många längs den sträcka där Nordkalk nu planerar sitt transportband från Ojnareskogen. Kanske var det främst beroende på dessa noteringar, som arten endast blev klassad

Lars-Åke vid sitt fynd av *Placidum umbrinum* på Kalvskogshajd i Hejnum.
Foto: Jörgen Petersson

som Sårbar, VU, i den senaste rödlistan (Gärdenfors 2010).

En annan sällsynt lav är öländsk tegellav *Psora vallesiaca*, tidigare som namnet antyder endast känd från vår grannö Öland. När Lars-Åke år 2004 vandrade upp mot Strå kalkbrott i Bunge antecknade han en lav, som enligt hans minnesbild liknade just denna art. Senare 2004 och de kommande två åren hittade han samma lav på ytterligare tre gotländska växtplatser och laven ifråga bekräftades år 2006 vara just öländsk tegellav (Pettersson 2006). År 2008 upptäckte Lars-Åke samma art på två andra platser (Pettersson 2008). Beroende på Lars-Åkes fina fynd initierade länsstyrelserna i Kalmar län och Gotlands län en inventering 2007, varvid öländsk tegellav befanns vara kvar på sin enda kända lokal på Öland samtidigt som, inklusive Lars-Åkes, sammantaget nio lokaler, varav flera med dellokaler hittades på Gotland (Arup m.fl. 2008). Namnet öländsk tegellav tycks alltså numera, genom Lars-Åkes insats i gotländska kalkmarker, vara något missvisande.

Så sent som 2009 gjorde Lars-Åke sitt kanske allra finaste lavfynd ute på Kalvskogshajd i Hejnum. Enligt Lars-Åke själv var omständigheterna kring upptäckten något turliga (Pettersson 2012). Här fann han i mosstuvor en brunaktig lav, som han inte kände igen. Inte ens lavexperterna Ulf Arup och Lars Fröberg i Lund klarade ut bestämningen, varför belägget skickades vidare till en expert i Wien. Laven bestämdes då till *Placidium umbrinum*, en art ny för Nordeuropa och med få växtplatser i södra Europa samt Amerikas norra delar och Karibien (Arup m.fl. 2011). Just efter det att denna lav publicerats år 2011 upptäckte Lars-Åke ytterligare en svårbestämd art inom samma grupp på alvarmark norr om f.d. Norrgårde ute på Tofta skjutfält. Samma bestämningsproblem uppstod även denna gång, varför belägget skickades vidare till Wien. Bestämningen på denna lav blev *Placidopsis custnani*, ny för Sverige och närmast funnen på Åland år 1853 (Arup m.fl. 2014). Inga andra skandinaviska fynd föreligger. Utbredningen i övrigt är europeisk från medelhavsområdet och norrut, där den kan betecknas som spridd men sällsynt till lokal.

När det gäller kärlväxtfloran på Gotland medverkade Lars-Åke självklart också i Projekt Gotlands Flora. Han inventerade flera ekonomiska kartblad och meddelade en rad ströfynd från olika delar av Gotland. Bland de senare finns flera intressanta noteringar. År 1981 fann han flikmålla *Atriplex calotheca* vid Stockviken i Öja socken (Pettersson 1982e). Denna växt var då inte känd från Gotland av öns aktiva botanister. Det har dock senare visat sig att ett äldre fynd publicerats några år tidigare (Gustafsson 1976). Vid Millumträsk i Tingstäde hittade Lars-Åke både odon *Vaccinium uliginosum* och gulyxne *Liparis loeselii* vid samma tid (Pettersson 1982f). Odonförekomsten var förmodligen ett återfynd av en växtplats funnen 1955 (Ohlsson 1956), vilken då utgjorde enbart den andra kända lokalen på Gotland. Förekomsten av gulyxne i Millumträsk var otvetydigt ny och visade sig senare vara en av Sveriges rikaste lokaler (Sturevik & Högström 1984). Ytterligare en förekomst av denna sällsynta orkidé fann han år 1990 i Ganthem (Högström & Sturevik 1990).

År 1989 hittade Lars-Åke gaffelbräken *Asplenium septentrionale* växande vid silikatstenar på mossig kalkhäll vid Stora Häftings i Hangvar och år 1986 kal knipprot

Epipactis phyllanthos vid järnvägsbanken i Roma (Petersson 1990). Av gaffelbräken noterade han i liknande miljö också en växtplats i Hellvi år 1998 (Petersson 1999) och av kal knipprot växte ett exemplar på den egna tomten vid Stora Sindarve i Hamra år 1991 (Petersson 1992) samt år 2000 på en närliggande växtplats även väster om Holmhällar i Vamlingbo (Petersson 2001). Båda arterna har få växtplatser på ön. Den sällsyn- ta gullborsten *Crinitaria linosyris* fann Lars-Åke på en ny växtplats norr om Roffinds i Vamlingbo 1992, vilket vid den tidpunkten utgjorde den femte aktuella lokalen på ön (Petersson 1993). Gotlands fjärde lokal för jättestarr *Carex riparia* upptäckte Lars-Åke år 1993 öster om Botrajvs i Hamra (Petersson 1995). Rosenmåran *Asperula cynanchia* norr om Visby blev genom ett fynd av Lars-Åke år 2001 publicerad för första gången i Sverige, dock under felaktigt namn (Petersson 2002). Den hade utan vår vetskap setts ett år tidigare i samma område av Ida Trift.

Kanske är ändå Lars-Åkes två nyfynd av mjältbräken *Asplenium ceterach* vid Danbo naturreservat år 2002 (Petersson 2003) och söderut på Grogarnsberget år 2010 de viktigaste upptäckterna han gjorde på kärlväxtsidan. I båda fallen hittades plantorna av denna i Sverige ytterst sällsynta ormbunke, nu tre aktuella växtplatser alla på Gotland, då han noga genomsökte kalkklippor efter intressanta lavar. För oss gotlänningar är också hans upptäckt av östersjömålla *Chenopodium striatiforme* år 2008 vid Päuksanden i Hamra viktigt, då växtplatsen är den enda aktuella på ön (Petersson 2009).

Tillsammans med Elsa Bohus Jensen inventerade Lars-Åke under många år öns två

Lars-Åke i samtal med Göran Mattiasson vid SBF:s konferens i Uppsala 2008.

Foto: Jörgen Petersson

växtplatser för gotlandsranunkel *Ranunculus ophioglossifolius*, en art som under senare år visat en vikande trend. Efter en nyligen genomförd borttröjning av annan växtlighet på den ena lokalen återkom gotlandsranunkeln mer rikligt nästföljande år.

Förutom Lars-Åkes ornitologiska och botaniska intressen var han även aktiv i andra föreningar med inriktning på natur, nämligen Naturskyddsföreningen på Gotland, där han var styrelseledamot åren 1961–77, Svenska turistföreningen på Gotland, styrelsemedlem ännu 2014, samt Gotlands entomologiska förening. År 2004 utsågs Lars-Åke av Naturskyddsföreningen på Gotland till årets naturpristagare med motiveringen (Djurberg 2004b): ”Lars-Åke Pettersson är en mångsidig, kunnig och engagerad naturvän, som under lång tid studerat den gotländska naturen. Han har gjort många viktiga och intressanta fynd under åren och på så sätt ökat kunskapen om Gotlands natur.” Detta är en motivering, som alla som kände Lars-Åke kan skriva under på.

Lars-Åke var, som framgår av dessa rader, en mycket aktiv naturmänniska som älskade den gotländska naturen och dess olika organismer. Han var en lugn person, som sällan brusade upp, annat än möjligen då någon exploatering var på gång som hotade ett fint naturområde. Han var alltid en pålitlig person som fick saker och ting gjorda. Trots sina stora kunskaper höll han sig ofta lite i skymundan och ville absolut inte framhäva sig själv på något sätt. Kanske detta hindrade honom i någon mån att själv publicera alla insamlade fakta. Säkerligen rymmer hans anteckningsböcker mycken vetenskaplig kunskap, som borde ha förmedlats till andra.

Lars-Åke kommer att saknas av många aktiva i de olika föreningarna, där han verkat, och vi kommer att minnas honom som en god vän och kamrat från föreningsmöten och ute i naturen. Han sörjs närmast av systemen Lisbeth med familj samt livskamraten Kerstin Riddermans släkt och självklart av alla hans vänner i föreningslivet.

Citerad litteratur samt artiklar publicerade av Lars-Åke

- Arup, U., Westberg, M. & Fröberg, L. 2008. Öländsk tegellav *Psora vallesiaca* på Öland och Gotland. – Länsstyrelsen i Gotlands län. Rapporter om Natur och miljö – nr 2008: 4.
- Arup, U., Fröberg, L. & Pettersson, L.-Å. 2011. *Placidium umbrinum* – a pyrenocarpous species new to northern Europe. – *Graphis scripta* 23: 42–46.
- Arup, U., Fröberg, L. & Pettersson, L.-Å. 2014. *Placidopsis custnani* – a new pyrenocarpous species to Sweden. – *Graphis Scripta* 26: 42–45.
- Djurberg, C. 2004a. Några fältbiologer berättar... – Natur på Gotland 2004 nr 1: 23.
- Djurberg, C. 2004b. Engagerad naturvän blir årets naturpristagare! – Natur på Gotland 2004 nr 2: 13.
- Gustafsson, M. 1976. Evolutionary trends in the *Atriplex prostrata* group of Scandinavia. Taxonomy and morphological variation. – *Opera Botanica* nr 39.
- Gärdenfors, U. (red.) 2000. Rödlistade arter i Sverige 2000. ArtDatabanken, SLU, Uppsala.
- Gärdenfors, U. (red.) 2005. Rödlistade arter i Sverige 2005. ArtDatabanken, SLU, Uppsala.
- Gärdenfors, U. (red.) 2010. Rödlistade arter i Sverige 2010. ArtDatabanken, SLU, Uppsala.
- Hermansson, C. (& Träff, J. foto) 2013. Sjöfågelräkning på Gotland januari 2013. – Bläcksu 39: 64–68.

- Högström, S. & Sturevik, B. 1990. Nya växtplatser för myggnycklar upptäckta på Gotland. – Rindi 10: 62–68.
- Johansson, P., Pettersson, L.-Å. & Wågström, K. 1996. Ringlav, *Evernia divaricata*, och trådbrosklav, *Ramalina thrausta*, på Gotland samt något om övriga hänglavar. – Rindi 16: 51–68.
- Nordin, I. & Pettersson, L.-Å. 1999. Häckningsbiologiska studier av skogsduva på Gotland. – Bläckt 25: 3–11.
- Nordin, I. & Pettersson, L.-Å. 2005. En otrolig händelse i oktober! – Bläckt 31: 24–25.
- Nordin, I. & Pettersson, L.-Å. 2011. Våra gotländska ringar. – Bläckt 37: 88–94.
- [Ohlsson], A. 1956. Odon funnet på Gotland. – Gotlänningen nr. 7: 5.
- Pettersson, J. 1990. Nyheter i Gotlands flora 1989. – Rindi 10: 4–13.
- Pettersson, J. 1992. Nyheter i Gotlands flora 1991. – Rindi 12: 4–18.
- Pettersson, J. 1993. Nyheter i Gotlands flora 1992. – Rindi 13: 14–26.
- Pettersson, J. 1995. Nyheter i Gotlands flora 1994. – Rindi 15: 4–17.
- Pettersson, J. 1999. Nyheter i Gotlands flora 1997 och 1998. – Rindi 19: 3–23.
- Pettersson, J. 2001. Nyheter i Gotlands flora 2000. – Rindi 21: 5–15.
- Pettersson, J. 2002. Nyheter i Gotlands flora 2001. – Rindi 22: 3–16.
- Pettersson, J. 2003. Nyheter i Gotlands flora 2002. – Rindi 23: 47–64.
- Pettersson, J. 2009. Nyheter i Gotlands flora 2008. – Rindi 29: 3–19.
- Pettersson, L.-Å. 1975a. Sjöfågelinventeringen i januari 1975. – Bläckt 1: 13–14.
- Pettersson, L.-Å. 1975b. Tre nya fåglar för Gotland. – Bläckt 1: 26–27.
- Pettersson, L.-Å. 1976a. Exkursionsrapporter. – Bläckt 2: 15.
- Pettersson, L.-Å. 1976b. Exkursionsrapporter. – Bläckt 2: 35.
- Pettersson, L.-Å. 1977a. Exkursionsrapporter. – Bläckt 3: 22–23.
- Pettersson, L.-Å. 1977b. Exkursionsrapporter. – Bläckt 3: 54–55.
- Pettersson, L.-Å. 1978a. Exkursionsrapporter. – Bläckt 4: 35.
- Pettersson, L.-Å. 1978b. Exkursionsrapporter. – Bläckt 4: 70–71.
- Pettersson, L.-Å. 1979a. Exkursionsrapporter. – Bläckt 5: 42–43.
- Pettersson, L.-Å. 1979b. Exkursionsrapporter. Flyttfågelexkursion till Faludden och Hoburgen 7/10 1979. – Bläckt 5: 91.
- Pettersson, L.-Å. 1980a. Exkursionsrapporter. – Bläckt 6: 43.
- Pettersson, L.-Å. 1980b. Exkursionsrapporter. Flyttfågelexkursion till Storsudret 21/9 1980. – Bläckt 6: 103.
- Pettersson, L.-Å. 1982a. Exkursionsrapporter. Gotska Sandön 28–31 maj 1981. – Bläckt 8: 43–45.
- Pettersson, L.-Å. 1982b. Exkursionsrapporter. Fårö 20 september 1981. – Bläckt 8: 46–47.
- Pettersson, L.-Å. 1982c. Exkursionsrapporter. Visbystranden den 14 februari. – Bläckt 8: 89.
- Pettersson, L.-Å. 1982d. Exkursionsrapporter. Hoburgen den 9 maj. – Bläckt 8: 92.
- Pettersson, L.-Å. 1982e. Flikmålla – ny art för Gotland. – Rindi 2 nr 2: 16.
- Pettersson, L.-Å. 1982f. Floristiska notiser. Odon, *Vaccinium uliginosum*. Gulyxne (Myggnycklar), *Liparis loeselii*. – Rindi 2 nr 2: 22.
- Pettersson, L.-Å. 1983a. Småfågeljagande trutar. – Bläckt 9: 99.
- Pettersson, L.-Å. 1983b. Exkursionsrapporter. Lina myr den 1 juni. – Bläckt 9: 104.
- Pettersson, L.-Å. 1984a. Projekt Svensk fågelatlas – slutspurten. – Bläckt 10: 25–26.
- Pettersson, L.-Å. 1984b. Exkursionsrapporter. Östergarnslandet den 22 januari. – Bläckt 10: 30.
- Pettersson, L.-Å. 1984c. Exkursionsrapporter. LAVAR – Stora Vede i Follingbo och Allekvie änge i Endre 13 nov 1983. – Rindi 3: 44.
- Pettersson, L.-Å. 1985a. Skatan på Gotland. – Bläckt 11: 25–28.

- Pettersson, L.-Å. 1985b. Exkursionsrapporter. Norra Gotland och Fårö den 10 februari. – Bläcku 11: 36–37.
- Pettersson, L.-Å. 1986a. Fåglar i Gotlands bevattningsdammar. – Bläcku 12: 28–32.
- Pettersson, L.-Å. 1986b. Exkursionsrapporter. Lina myr 13 juni. – Bläcku 12: 91.
- Pettersson, L.-Å. 1987a. Mindre strandpipare på Gotland. – Bläcku 13: 22–27.
- Pettersson, L.-Å. 1987b. Händelser vid ett fågelbord. – Bläcku 13: 55–59.
- Pettersson, L.-Å. 1987c. Exkursionsrapporter. Hoburgen–Faludden 22 mars. – Bläcku 13: 87.
- Pettersson, L.-Å. 1987d. Exkursionsrapporter. Ugnens fågeltskyddsområde 13 september. – Bläcku 13: 91.
- Pettersson, L.-Å. 1988a. Exkursionsrapporter. Närsholmen 17 april. – Bläcku 14: 28.
- Pettersson, L.-Å. 1988b. Backsvalan på Gotland. – Bläcku 14: 35–39.
- Pettersson, L.-Å. 1988c. Exkursionsrapporter. Lavexkursion 24 april. – Rindi 8: 82–83 (84 foto).
- Pettersson, L.-Å. 1989a. En häckning av lundsångare på södra Gotland. – Bläcku 15: 17–19.
- Pettersson, L.-Å. 1989b. Exkursionsrapporter. Hoburgen och Stockviken den 19 mars. – Bläcku 15: 28–29.
- Pettersson, L.-Å. 1990a. Exkursionsrapporter. Östergarnsholm den 29 oktober. – Bläcku 16: 41–42.
- Pettersson, L.-Å. 1990b. Rörhönan på Gotland. – Bläcku 16: 51–54.
- Pettersson, L.-Å. 1990c. Exkursionsrapporter. Hoburgen den 11 mars. – Bläcku 16: 85.
- Pettersson, L.-Å. 1990d. Lunglav på Gotland. – Rindi 10: 28–32.
- Pettersson, L.-Å. 1990e. Exkursionsrapporter. Martebo myr 19 augusti. – Rindi 10: 87–89.
- Pettersson, L.-Å. 1991a. Svarthakedoppingen på Gotland. – Bläcku 17: 3–8.
- Pettersson, L.-Å. 1991b. Exkursionsrapporter. Storsund och Lina myr den 4 juni. – Bläcku 17: 79.
- Pettersson, L.-Å. 1992. Exkursionsrapporter. Petes–Alsvik den 17 november 1991. – Bläcku 18: 88.
- Pettersson, L.-Å. 1993a. Skäggdoppingen på Gotland. – Bläcku 19: 76–79.
- Pettersson, L.-Å. 1993b. Exkursionsrapporter. Stockviken den 4 april. – Bläcku 19: 85.
- Pettersson, L.-Å. 1993c. Kyrkogårdslaven, *Parmelia acetabulum*, på Gotland. – Rindi 13: 50–54.
- Pettersson, L.-Å. 1993d. Exkursionsrapporter. Skogsmark på Hejnum hållar söndagen den 11 oktober 1992. – Rindi 13: 59–60.
- Pettersson, L.-Å. 1994a. GOF 20 år – en tillbakablick. – Bläcku 20: 74–75.
- Pettersson, L.-Å. 1994b. Exkursionsrapporter. Hoburgen den 24 oktober. – Bläcku 20: 77.
- Pettersson, L.-Å. 1994c. Exkursionsrapporter. Mjölhatteträsk den 8 maj. – Bläcku 20: 78.
- Pettersson, L.-Å. 2003. Exkursionsrapporter. Fåglar i kultur, tradition och verklighet 3 maj. – Bläcku 29: 112–113.
- Pettersson, L.-Å. 2004. Två sällsynta kalklavar. – Rindi 24: 18–21.
- Pettersson, L.-Å. 2005. Lavar på gotländska kalkhällmarker. – Natur på Gotland 2005 nr 2: 10–11.
- Pettersson, L.-Å. 2006. Öländsk tegellav *Psora vallesiaca* funnen på Gotland. – Lavbulletinen 2006 nr 2: 52–53.
- Pettersson, L.-Å. 2008. Öländsk tegellav *Psora vallesiaca*, en sällsynt lav funnen på Gotland. – Rindi 28: 61–64.
- Sturevik, B. & Högström, S. 1984. Myggnycklar *Liparis loeselii* på Gotland. – Rindi 4: 55–68.
- Svensson, S., Svensson, M. & Tjernberg, M. 1999. Svensk fågelatlas. – Vår fågelvärd, supplement 31, Stockholm.

Program våren och sommaren 2015

Måndag 16 feb. **Årsmöte**

Efter årsmötesförhandlingarna kommer Ola Malm att visa bilder från en resa till Turkiet. Det blir också förtäring i vanlig ordning och kanske ett lotteri. Samling kl. 19.00 i föreningslokalen på Ekmansgatan 11.

Söndag 26 april **Dags för våradonis!**

En vandring på Husrygg vid den här tiden är ett måste för många. (*Besöksplats 2 i Gotlands Flora – en guide*). När vi fått nog av de gula, storblommiga ranunklerna skärper vi blicken och fokuserar på små, vita nejlikväxter och blå veronikor. Samling: P-platsen vid Høburgen. Ledare: Jörgen Petersson.

Söndag 24 maj **En dag då alpnäcklarna får stå i centrum.**

Vi samlas kl. 10.00 vid Hall kyrka för att sedan besöka några olika växtplatser för en orkidé som bara finns på Gotland. Ledare: Bo Göran Johansson.

Söndag 14 juni **De Vilda Blommornas Dag**

Vi erbjuder två vandringar till fina växtplatser i försommarskrud. Vandringarna börjar kl. 10.00.

Torsburgen. (*Besöksplats 53 i Gotlands Flora – en guide*). Ännu syns spåren efter den stora branden 1992 och det finns mycket spännande och fint att titta på. Samling: Tjängvide luke på Torsburgen. Leder gör Gun Ingmannson, Jörgen Petersson och Marita Westerlind.

Bogeviken. (*Besöksplats 81 i Gotlands Flora – en guide*). I den nordöstra delen av den avsnörda havsviken finns igenväxande strandängar och våtmarker med orkidéer och andra fina växter. Samling: Kör till Slite. Från väg 147, mitt emot avfarten in på Stationsgatan, finns en stor gräsplan, där man kan parkera. Ledare: Elsa Bohus Jensen, Bo Göran Johansson och Jens-Henrik Kloth.

Söndag 5 juli **Mästermyr**

(*Besöksplats 16 i Gotlands Flora – en guide*). Vid den f.d. stormyrens utlopp ligger det som är kvar av Esketräsk. Här bland knappagen hittar man kärnäcklar och andra fina arter. Vi går också på de intilliggande blekefälten. Samling: Sproge kyrka kl. 10.00. Ledare: Gun Ingmannson.

Söndag 19 juli **Årets Linnéexkursion**

i samarbete med Naturum, firas genom att vandra runt Muskmyr. (*Besöksplats 5 i Gotlands Flora – en guide*). En spång leder runt oss över den vackra källmyrsvegetationen. Samling kl. 10.00 vid Naturum, Vamlingbo kyrka. Leder gör Jörgen Petersson och Gun Ingmannson. Efter vandringen hjälper föreningen till med bestämning av växter i Naturum.

Innehåll

- 43 Tomas Hallingbäck
Mossfloran på Gotska Sandön
- 51 Jörgen Peterson
Visne ängar i Alskog
- 59 Exkursionsrapporter 2014
- 76 Lars-Åke Pettersson till minne
Jörgen Peterson
- 86 Program våren och sommaren 2015

Öppet hus sommaren 2015

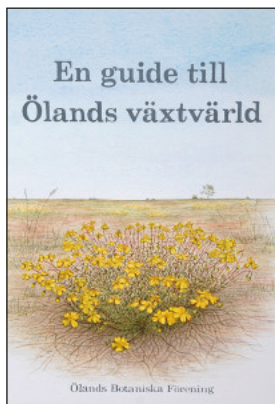
Vi har som tidigare Öppet hus-träffar i år, med början måndag 8 juni. Alla som har frågor, behöver bestämningshjälp eller bara vill träffa likasinnade är välkomna!

Vi har öppet varannan måndag från kl. 19 (jämna veckor) fram till och med 3 augusti, dvs. 8 juni, 22 juni, 6 juli, 20 juli och 3 augusti.

Adress: "Vita huset", Ekmansgatan 11 (f.d. Baptistkyrkans lokaler, en trappa ner).

Välkommen!

En guide till Ölands växtvärld

Nu har den kommit, boken som hjälper dig att hitta till en del av Ölands alla smultronställen. Den ges ut av SBF-förlaget och är framtagen av en arbetsgrupp inom Ölands botaniska förening.

I ord och bild får du följa med till 67 utflyktsmål, från Långe Erik i norr till Långe Jan i söder. I texten nämns över 800 växter, både vanliga och mer ovanliga. Detaljerade kartor för alla besöksmål med inlagda GPS-koordinater ger bra vägledning. Boken är rikt illustrerad med foton av miljöer och öländska växter. I inledande kapitel får du en introduktion till Ölands olika växtmiljöer. Boken är på 228 sidor i ett behändigt format som gör att du gärna tar med den ut i fält.

Du beställer boken enkelt via SBF:s hemsida www.svenskbotanik.se eller ringer 018-471 28 91. Priset är 150 kr + porto.

